MAGYAR NEMZETI BANK

MNB-tanulmányok

61.

2007

P. KISS GÁBOR

Kín vagy kincs? Az inflációs meglepetés rövid távú hatása az államháztartásra – Magyarország esete

P. Kiss Gábor:

Kín vagy kincs? Az inflációs meglepetés rövid távú hatása az államháztartásra – Magyarország esete

2007. január

Az „MNB-tanulmányok” sorozatban megjelenő írások a szerzők nézeteit tartalmazzák,
és nem feltétlenül tükrözik a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontját.

MNB-tanulmányok 61.

Kín vagy kincs? Az inflációs meglepetés rövid távú hatása az államháztartásra – Magyarország esete*

Írta: P. Kiss Gábor

(Magyar Nemzeti Bank, Közgazdasági elemzés és kutatás)

Budapest, 2007. január

Kiadja a Magyar Nemzeti Bank

Felelős kiadó: Missura Gábor

1850 Budapest, Szabadság tér 8–9.

www.mnb.hu

ISSN 1787-5293 (on-line)

* A tanulmány elkészítéséhez nyújtott segítségért a szerző köszönetet mond Várpalotai Viktornak, Párkányi Balázsnak, Jakab M. Zoltánnak és az MNB-ben rendezett vita résztvevőinek.

Tartalom

Összefoglalás 5

1. Bevezetés 7

2. A vizsgálat keretei 9
2.1. A vizsgálat tárgya 9
2.2. Az államháztartási bevételek és kiadások csoportosítása 10
2.3. Az inflációs meglepetés és az epizódok meghatározása 13

3. A meglepetés infláció feltételezett hatása a deficitre 15
3.1. A magánszektor döntéseitől függő bevételek és kiadások 16
3.2. A decentralizált államháztartás döntéseitől függő tételek 21
3.3. A kormányzat által meghatározott tételek 22
3.4. A bevételek és kiadások felosztásának összefoglalása 24

4. Az infláció tényleges hatása a vizsgált években 25
4.1. Nominális típusú tételek 25
4.2. A magánszektor bérének és fogyasztásának kompenzációja 25
4.3. A decentralizált kiadások és bevételek kompenzációja 29

5. Eredmények 39

Hivatkozások 41

Melléklet 43

Összefoglalás

Az inflációs meglepetés elsődleges deficitre gyakorolt rövid távú hatását vizsgálva különválasztom a magyar költségvetésben azokat a bevételi és kiadási tételeket, amelyek az inflációt követik, és amelyek azonnal nem reagálnak. Egyéves horizonton a kormányzat által kontrollált tételeknél nem reagáló kormányzati politikát feltételezek, ezért ezeket nominális típusú tételeknek minősítem. A decentralizált államháztartás és a magánszektor esetében azonban döntéstől függ, hogy az infláció évközi kompenzációja megvalósul-e.

Amennyiben a magánszektor a bér és fogyasztás növelésével kompenzál egy 1 százalékpontos inflációs meglepetést, akkor az ehhez kapcsolódó adóbevételek nominálisan a GDP ¼%-ával nőnek, vagyis megtartják reálértéküket és a nominálisan növekvő GDP-hez mért arányukat. Ellenkező esetben a bevétel nominálisan változatlan marad, így a bevétel reálértékének csökkenése és ezáltal a GDP-arányos deficit ¼%-os növekedése következik be. Ellentétes hatású a decentralizált államháztartási körben elhatározott kompenzáció, ha ugyanis erre sor kerül, akkor a kiadások nominális növelése révén a decentralizált kiadás tartja meg reálértékét és GDP-arányát, a kiadás nominális rögzítése azonban a kiadás reálértékének csökkenését és a GDP-arányos deficit mintegy 0,13%-os csökkenését eredményezi. Az inflációra nem reagáló kiadások nominális rögzítése a növekvő nominális GDP-hez viszonyítva a GDP-arányos kiadás és hiány 0,08%-os csökkenését eredményezi.

Konkrét magyar epizódokat vizsgálva azt találtam, hogy a meglepetés gyakran aszimmetrikus volt, a hivatalos inflációs prognózis a tervezési hiba miatt nagyobb „meglepetést" eredményezett az államháztartásban, mint amekkora a magánszektor várakozásaihoz képest bekövetkezett. Az államháztartási meglepetés idején a magánszektort vagy nem érte meglepetés, vagy kisebb mértékű volt, és az így adódó értékvesztést azonnal kompenzálta. A kivétel az 1995. évi – inflációs meglepetéssel támogatott – kiigazítás, amikor a mérsékelten növekvő nominális adóbevételek GDP-aránya, reálértéke jelentősen csökkent. A fogyasztás nagyobb nominális növekedése, kompenzációja ellenében hatott, hogy az infláció hátterében indirekt adók emelése állt (1995 és 2004). A 2006-os indirektadó-emelés a fogyasztás mellett visszafoghatja a bérek reálnövekedését is, mert azt a béremeléseket követően jelentették be.

A decentralizált államháztartás viselkedése hasonló volt ahhoz, amit a fejlett OECD-országok tapasztalatai mutatnak. A központi támogatások mérsékelt nominális növekedésére (reálértéknek csökkenésére) a decentralizált kör úgy reagált, hogy kiadásainak nominális növekedését mérsékelte, vagyis a reálértékvesztést nagyrészt nem kompenzálta. 1995–96-ban a decentralizált kör kiadásait még a támogatáskiesésnél is nagyobb mértékben fogta vissza annak érdekében, hogy az 1994-es deficitet megszüntesse. A mérsékelt összkiadáson belül azonban a működési – és esetenként a beruházási – kiadásoknál mégis történhetett részleges kompenzáció; becslésem szerint a támogatáskiesésből az inflációs meglepetésnek tulajdonítható rész egyötödét tudták azonnal ilyen típusú kiadásaik nominális növelésével kompenzálni. Ezt fele részben fedezte a saját bevételek növekedése, ami azonban zömmel csak a következő évben valósult meg. Magasabb kompenzáció azokban az években történt, amikor olcsó finanszírozás állt rendelkezésre (privatizációs bevétel 2000-ben), vagy pedig a meglepetés kismértékű volt és egybeesett a választáshoz kötődő beruházási ciklus felszálló ágával (1998). 2007-ben az optimista inflációs prognózis – a központi támogatáson keresztül – csökkentheti a decentralizált államháztartás kiadásait. Feltehetően azonban a tervezési hiba, és ennek egyenlegjavító hatása csekély mértékű lehet.

Kulcsszavak: meglepetés infláció, inflációs érzékenység, decentralizált államháztartás.
JEL: E31, E65, H61, H71, H72.

1. Bevezetés

Az inflációnak – hasonlóan a gazdasági ciklus automatikus stabilizátorokon keresztül jelentkező hatásához – jelentős költségvetési hatása van. Az államháztartási bevétel nagy részét a magánszektor bérének és fogyasztásának nominális alakulása határozza meg, ami az inflációtól is függ. Ennek megfelelően a „növekedési osztalék" mellett „inflációs osztalék" is jelentkezhet a bevételi oldalon. A kiadások nagy részét ezzel szemben nem a ciklus vagy az infláció, hanem az államháztartás döntései határozzák meg, a kérdés az, hogyan különíthető el a „semleges" kiadási növekedés a diszkrecionális döntések hatásától[1] (Buti and van den Noord, 2003).

Az infláció államháztartási deficitre gyakorolt hatását illetően az empirikus vizsgálatok eléggé különböző eredményeket kaptak az OECD-országokra vonatkozóan. Az egyik eredmény szerint az inflációnak nincsen szignifikáns hatása a deficitre (Tujula–Wolswijk, 2004). Más tanulmány szerint a bevétel és a kiadás nem reagált sem a múltbeli, sem az aktuális inflációra (Mélitz, 2000). Egy másik vizsgálat ezzel szemben azt mutatta ki, hogy az infláció 1%-os gyorsulása a GDP-arányos kiadást 0,05 százalékponttal, a bevételt 0,02 százalékponttal, ebből adódóan a deficitet 0,03 százalékponttal csökkentette (Alesina–Perotti, 1995). Az egyes országok szintjén azonban eltérő eredmények jöttek ki (Virén, 1998). Az országok többségében az infláció gyorsulása csökkentette a deficitet, számos országban viszont éppen növelte. A szerzők azt valószínűsítették, hogy a deficitet csökkentő hatás az infláció automatikus bevételi-kiadási hatásainak – és nem a diszkrecionális döntések hatásának – tulajdonítható, azonban ezt a feltételezést nem tudták bizonyítani.

Az eltérő eredmények hátterében többféle tényező állhat. Egyrészt az oksági összefüggés kétirányú, így a költségvetés is – különösen annak szerkezete, indirekt adók változtatása – hat az inflációra. Másrészt az infláció nemcsak automatizmusokon keresztül hat a deficitre, hanem a kormányzati és magánszektor diszkrecionális döntésein keresztül is. Ezek a döntések annak függvényében is eltérőek lehetnek rövid távon, hogy inflációs meglepetés jelentkezik, vagy pedig a várakozásnak megfelelően alakul az infláció.

A kiadások jelentős részét és a tételes adók mértékeit[2] ugyanis a várt infláció figyelembevételével egy évre előre rögzítik, a változatlan nominális érték mellett pedig egy inflációs meglepetés reálértékvesztést okoz. Ezt azonban diszkrecionális kiadásnövelő döntések év közben is ellensúlyozhatják, amit nevezhetünk „inflációs kompenzációnak".

A rögzített tételek „inflációs kompenzációjának" fedezete azonban nem feltétlenül áll rendelkezésre a bevételi oldalon, mivel az „inflációs osztalék" nem minden esetben jelentkezik. Amennyiben a magánszektor bére és fogyasztása rövid távon nem követi a váratlan inflációt, akkor a GDP más összetevői (vállalati nyereség, beruházás, nettó export) hiába nőnek gyorsabban, mert az ilyen típusú összetételhatás a különböző adóalapok nagyon eltérő fajlagos adóterhelése miatt visszafogja az államháztartás összbevételének nominális emelkedését (a GDP-arányos bevétel mérséklődik) (P. Kiss-Vadas, 2004).

Az „inflációs osztalék" abban az esetben jelentkezik, ha bérek és fogyasztás kompenzációja bekövetkezik év közben. A nominális többletbevétel mértékét azonban befolyásolja két ellentétes automatizmus hatása is. Egyrészt egységnyi béremelkedés hatására a személyi jövedelemadónál a magasabb adókulcs alá történő belenövés (bracket-creeping) egységnyinél nagyobb mértékben növeli a nominális bevételt. Ezt csökkenti az Olivera–Tanzi hatás, vagyis az a jelenség, hogy az infláció növekedése nem növeli azonnal a nominális bevételt. Mivel Mélitz nem talált bevételi reakciót az inflációra, ezért azt valószínűsítette, hogy ez a két ellentétes hatás egymást kiolthatta (Mélitz, 2000).

Készültek olyan számítások is, amelyek a várt vagy váratlan infláció különböző automatikus hatásait próbálták számszerűsíteni. Svédországban például a várt infláció tartósan 10 százalékponttal magasabb szintjének feltételezett esete a ki-

[1] Az OECD (Buti and van den Noord, 2003) szerint a kibocsátási réshez hasonlóan az inflációs résből (a várt infláció és a normál kapacitáskihasználtság melletti infláció különbségéből) is számítható az adórugalmasságok alapján egy olyan bevételi komponens, az ún. „inflációs osztalék", amivel általuk semlegesnek tekintett többletkiadás vagy visszafogás állítható szembe. Ettől a semleges többletkiadástól vagy visszafogástól ex ante megkülönböztethető az ezen túlmenő diszkrecionális intézkedés. Ex post azonban a váratlan inflációhoz is hasonlóképpen rendelhető bevételi komponens és diszkrecionális intézkedés.

[2] Az ilyen adók mértékét fizikai egységekre vetítik (pl. üzemanyag litere, foglalkoztatottak létszáma), függetlenül az értékektől (pl. árbevétel, bérfizetés).

adások indexálási technikái miatt a reálkiadást csökkentette volna, miközben hasonló mértékben nőtt volna a bevételek reálértéke. Ez kisebb részben a seignorage bevétel növekedéséből, nagyobb részben abból ered, hogy az adókra gyakorolt ellentétes irányú hatások eredője Svédországban pozitív (lásd melléklet, 25. sz. táblázat). A váratlan infláció esetére az Európai Unió tagállamai stabilitási és konvergenciaprogramjaikban rendszeresen közölnek számításokat az egységnyi – a prognózishoz képest 1 százalékpontos – feltételezett eltérés hatására. Az egyes országokban az adórendszer és a kiadási oldal automatikus inflációs érzékenysége a konkrét – indexálási, nominális rögzítési – megoldásoktól nagymértékben függ.

A továbbiakban Magyarország esetében mutatom be a váratlan infláció fajlagos – 1 százalékpontos eltérést feltételező – hatására vonatkozó vizsgálatomat (a hasonló korábbi eredményeket lásd: Kovács, 2005, ill. melléklet 24. sz. táblázat). A magánszektor döntései közül azt vizsgálom, hogy a bér és fogyasztás nominális növelésével az inflációs meglepetést kompenzálják-e év közben, mert az adóbevételek szempontjából ez a meghatározó. A viszonylag önálló önkormányzati és intézményi körnél azt számszerűsítem, hogy decentralizált kiadásaik nominális növelése révén kompenzálják-e a magasabb infláció hatását vagy sem. Ezzel szemben nem veszem figyelembe a kormányzat hasonló döntéseinek lehetséges alternatív eseteit.[3] A nem reagáló kormányzati politika feltételezése azt jelenti, hogy csak azokat a központi kiadásokat vizsgálom, amelyek alakulását valamilyen automatizmus határozza meg.

Az alternatív esetekhez kapcsolódó számítást kiegészíti azoknak az éveknek a vizsgálata, amikor inflációs meglepetésre került sor, vagy pedig a költségvetési törvényt megalapozó inflációs prognózis bizonyult alulbecsültnek. Ezen évek közül csak egy esetében történt fiskális lazítás, a többi eset szigorú (vagy semleges) fiskális politika mellett következett be. A szigorítás minden esetben jelentkezett a helyi önkormányzatok támogatásának visszafogásában is. Itt lényeges annak vizsgálata, hogy az önkormányzatok hogyan reagáltak a visszafogásra és azon belül az infláció tervezési hibájának hatására. A fejlett OECD-országok tapasztalatai azt mutatják, hogy az államháztartás decentralizált része a központi támogatás csökkentésére leginkább a kiadások – ezen belül a beruházások – visszafogásával reagál, miközben díjbevételeit nem és adóbevételeit is csak részben és késleltetve emeli (Darby et al., 2004).

A tanulmány további részében először meghatározom a vizsgálat kereteit. A következő fejezetben kerül sor az alternatív, feltételezett esetek számszerűsítésére, majd pedig a tényleges államháztartási hatás becslésére az egyes epizódokban. Végül az eredményeket összefoglalom és összevetem a hasonló vizsgálatok eredményeivel.

[3] Ha az infláció hatása javítja (rontja) a deficitet, akkor lehet, hogy a kormányzat többletkiadásra használja fel ezt (kiadást csökkent), de az is lehet, hogy nem reagál; vagyis hagyja, hogy a deficit javuljon (romoljon).

2. A vizsgálat keretei

2.1. A VIZSGÁLAT TÁRGYA

A tanulmányban azt vizsgálom, hogy az államháztartás bevételei és kiadásai hogyan reagálnak egyéves horizonton – figyelembe véve az automatikus áthúzódó hatásokat is – a fogyasztóiár-index nem várt növekedésére. A magánszektort érő inflációs meglepetés és a hivatalos kormányzati prognózis alulbecslésének mértékét egységesen 1 százalékpontnak tekintem, és nem teszek különbséget a meglepetés lehetséges kiváltó okai (olajár, árfolyam stb.) között. A költségvetési törvény éves jellege miatt az éves folyamatokra összpontosítok, így az inflációs „sokkot" is éves átlagos infláció szintjén definiálom. Ugyanaz az 1%-os éves átlagos többletinfláció többféle módon alakulhat ki, azt ugyanúgy eredményezheti egy év elején jelentkező 1%-os és egy év közepén bekövetkező 2%-os árszintemelkedés. Előbbi esetben elképzelhető, hogy a magánszektor bére és fogyasztása, valamint a decentralizált államháztartás kiadása a meglepetés hatását teljes mértékben kompenzálja, utóbbi esetben azonban a teljes kompenzáció eleve valószínűtlen lenne.

A 3. fejezetben arra a kérdésre keresek választ, hogy egységnyi inflációs meglepetés alternatív, feltételezett eseteinek mi a hatása az elsődleges egyenlegre.[4] A nem reagáló kormányzati politika feltételezése révén attól a másodlagos hatástól eltekintek, hogy az elsődleges hatásra a kormányzat diszkrecionális intézkedésekkel reagálhat, például a magánszektor adóinak nominális növekedéséből eredő „inflációs osztalékot" a központi kiadás inflációs kompenzációra fordítja.[5]

Figyelembe véve a múltbeli diszkrecionális intézkedések ingadozását, a nem reagáló kormányzati politika feltételezése esetünkben olyan korlátozás, ami az eredmények értelmezhetőségét csak rövid távon teszi lehetővé. A számítást ezért az adott évi hatásokra végzem el, de kiterjesztem azokra a következő évre áthúzódó hatásokra is, amelyek automatikusan – nem reagáló kormányzati politika mellett is – jelentkeznek.[6] E kiterjesztett becslés mutatja, hogy az inflációs meglepetés mekkora összhatást gyakorol az elsődleges egyenleg következő évi induló szintjére.

Az alternatív, feltételezett esetek számított szélsőértékei attól függenek, hogy a magánszektor kompenzálja-e az inflációs meglepetést a nominális bérekben és fogyasztásban (inflációs osztalékot eredményezve), illetve a decentralizált államháztartási szereplők nominális kiadásaiban és bevételeiben történik-e inflációs kompenzáció.

Ezután a 4. fejezetben a tényleges epizódok vizsgálatánál az addigi feltételezéseket feloldom; egyrészt figyelembe veszem azt is, hogy a meglepetés az év során milyen időpontban jelentkezett, másrészt hogy a hivatalos alulbecslés mértéke ténylegesen többnyire meghaladta az inflációs meglepetés mértékét, végül megkülönböztetem az indirektadó-emeléssel elért meglepetés esetét, mert ez önmagában csökkenti a fogyasztás kompenzációjának valószínűségét.

Arra vonatkozóan készítek becslést, hogy a magánszektor és a decentralizált államháztartás kompenzációja milyen mértékű volt, vagyis a hatás ténylegesen hol helyezkedik el a feltételezett szélsőértékek között. Az alacsony esetszám miatt csak óvatos következtetések vonhatóak le arról, hogy mitől függhet a kompenzáció mértéke.

[4] Ez lényegében megegyezik a Persson et al. (1996) által vizsgált „impact effect"-tel. Azt is vizsgálták, hogy mennyi intézkedést vált ki az infláció hatása, de velünk ellentétben nem egy-, hanem négyéves horizonton.

[5] A kormányzat reakciója nagyon eltérő lehet akkor, ha fiskális szabály érvényesül. Ha a szabály az egyenlegre vonatkozik, és a kormányzat törekszik betartására, akkor egy évközi egyenlegjavulást azonnal felhasznál, egy egyenlegromlást pedig intézkedéssel ellensúlyoz. Ha a kiadások nominális növekedését korlátozó kiadási szabály érvényesül, akkor a kiadási oldal kompenzációja sem év közben, sem a következő évben nem valósul meg. A mi esetünkben ilyen szabályok nincsenek, ezért például döntéstől függ, hogy egy egyenlegjavulást a kormányzat azonnal vagy a következő évben felhasznál-e (pl. többletkiadásra), vagy pedig hagyja, hogy a deficit kedvezőbb legyen. Persson et al. (1996) azt feltételezte, hogy a magasabb infláció költségvetési hatása (megtakarítás) permanens, ezért e hatás összetevőit nettó jelenértékben is kifejezte.

[6] Áthúzódással számoltam egyrészt azon tételek esetében, amelyek az előző időszak béreitől függően határozódnak meg (gyes, táppénz, munkanélküli-ellátás, visszatekintő nyugdíjindexálás), másrészt az átmeneti hatások kilépésének (Olivera–Tanzi hatás) esetében.

2.2. AZ ÁLLAMHÁZTARTÁSI BEVÉTELEK ÉS KIADÁSOK CSOPORTOSÍTÁSA

Elvben az államháztartás nominális bevételei és kiadásai két típusra oszthatóak. A „reál típusú" bevétel ($P \cdot t$) és kiadás ($P \cdot g$) automatikusan együtt mozog az árszinttel (P), ilyen például az inflációhoz indexált nyugdíj.[7] A „nominális típusú" bevétel (T) és kiadás (G) nominálisan nem függ az inflációtól, ilyen például a nominálisan rögzített támogatás. Az államháztartás egyenlege (B) felírható a következőképpen:

$$B = (T + P \cdot t) - (G + P \cdot g). \quad (1)$$

Az infláció (π) miatt a reál típusú tételek nominális értékei a következőképpen változnak:

$$\Delta B = (\pi \cdot t + P \cdot \Delta t) - (\pi \cdot g + P \cdot \Delta g). \quad (2)$$

A nominálisan rögzített tételek nem változnak, a reál típusú tételek kétféle módon reagálnak. Egyrészt a teljes mértékben inflációhoz indexált tételek követik az áremelkedést ($\pi \cdot t$, $\pi \cdot g$). Jelölésük a következőkben: $P \cdot t^*$, $P \cdot g^*$. Másrészt az árszint alakulása visszahathat a reálfolyamatokra, és megváltoztathatja azokat ($P \cdot \Delta t$ és $P \cdot \Delta g$).

A meglepetés infláció utáni egyenleg (B_1) a következőképpen írható fel:

$$B_1 = B_0 + \Delta B, \quad (3)$$

Ahol B_1 az inflációs meglepetés mellett kialakult nominális deficit, ΔB az inflációs meglepetés becsült hatása és B_0 az a nominális deficit, ami az inflációs meglepetés nélkül lett volna. Mindezt az évek közötti összehasonlíthatóság érdekében célszerű normálni, ami a GDP-vel való osztással valósítható meg.

$$i_A = \Delta B / Y_0 \quad (4)$$

ahol Y_0 a GDP inflációs meglepetés nélküli szintje.

A papírban alkalmazott mutató az inflációs meglepetés előtti és utáni egyenlegek GDP-arányának különbségét veszi (Y_1 a GDP inflációs meglepetés utáni szintje):

$$i_B = B_1/Y_1 - B_0/Y_0. \quad (5)$$

Kétféle mutató; mikor egyezik a végeredményük?

Az i_A mutató a bevételek és kiadások nominális változásának egyenlegét veszi, és osztja az inflációs meglepetés nélküli nominális GDP szintjével.

Az egyszerűség kedvéért tételezzük fel, hogy csak nominálisan rögzített (T, G) és teljes mértékben indexált tételek ($P \cdot t^*$ és $P \cdot g^*$) vannak. Ebben az esetben i_B mutató az (5) képletet átírva kifejezhető, mint $i_B = -\pi_u \cdot (T + P_1 \cdot t^*)/Y_1 - (-\pi_u \cdot [G + P_1 \cdot g^*]/Y_1)$, ahol az inflációs meglepetés $\pi_u = (P_1/P_0) - 1$.

Ha feltételezzük, hogy $(Y_1/Y_0) - 1 = \pi_u$, akkor $P_1 \cdot t^*/Y_1 = P_0 \cdot t^*/Y_0$, vagyis az indexált tételek GDP-aránya nem változik, miközben a nominális típusú tételek GDP-aránya csökken, $\Delta T = T/Y_1 - T/Y_0$ és $\Delta G = G/Y_1 - G/Y_0$. Ekkor $i_B = -\pi_u \cdot T/Y_1 - (-\pi_u \cdot G/Y_1)$.

A két mutató akkor adja ugyanazt az eredményt ($i_A = i_B$), ha az egyenleg meglepetés nélkül egyensúlyban lenne, $B_0 = 0$, továbbá $(Y_1/Y_0) - 1 = \pi_u$ feltételezés teljesül.

A probléma az, hogy utóbbi feltételezés nem ellenőrizhető, nem tudni, hogy az inflációs meglepetés hogyan hat a reál GDP-re és a GDP-deflátor egyéb tényezőire. A következő számpélda azt mutatja, hogy mennyiben módosítja az eredményt, ha 1% meglepetés a tényleges nominális GDP-t 1%-kal vagy 0,5%-kal növeli.

[7] Persson et al. (1996) tanulmánya nominális és reál típusú tételekre osztotta a kiadásokat és bevételeket. Mivel a svéd esetben az indexálás késleltetett és részleges, ezért e tételeket nem tekinthették reál típusúnak.

A) táblázat

A nominális értékek alakulása

	T	P · t*	G	P · g*	B
Meglepetés nélküli nominális érték	13	30	34	9	0
Meglepetés utáni nominális érték	13	30,3	34	9,09	0,21
Nominális eltérés	0	0,3	0	0,09	0,21

Ha Y_0 =100 és Y_1 =101, akkor a két módszer ugyanazt az eredményt adja:

B) táblázat

A GDP-arányok változása 1%-os GDP-többlet mellett

	T	P · t*	G	P · g*	B
Nominális eltérés/Y_0	0	0,3	0	0,09	0,21
GDP-arányos szint* – π_u	–0,13	0	–0,34	0	0,21

Ha Y_0 =100 és Y_1 =100,5, akkor az eredmény alig változik, de azon belül T/Y_1-nek T/Y_0-hez mért csökkenése kisebb lesz, amit kiegyenlít, hogy a reál típusú tételek GDP aránya nő, $P_1 \cdot t^*/Y_1 > P_0 \cdot t^*/Y_0$. Vegyük észre, hogy csak a GDP-többletét változtattuk, anélkül, hogy az A) táblázat nominális értékei (ΔB) és T és G változtak volna. Így annyi történt, hogy az eredmény más GDP-arányos összetételben jelent meg.

C) táblázat

A GDP-arányok változása 0,5%-os GDP-többlet mellett

	T	P · t*	G	P · g*	B
Nominális eltérés/Y_0	0	0,3	0	0,09	0,210
GDP-arányos szint* – π_u	–0,065	0,149	–0,170	0,045	0,209

A két mutató akkor tér el egymástól, ha az induló egyenleg (B_0) nem nulla, mert akkor az első mutatónál számításba vett tételek egyenlege ($P \cdot t^* - P \cdot g^*$) nem egyezik második mutatónál számításba vett tételek egyenlegével (T – G). Ha a kiadást 1-gyel csökkentjük a fenti számpéldában, akkor egy 1%-os induló elsődleges többlet esetén az első mutató 0,220, a második mutató 0,214 egyenlegjavulást mutat. Ehhez hasonló kismértékű elsődleges többlet jellemezte a vizsgálatba bevont évek többségét, kivéve az 1996-os kedvezőbb és a 2004-es kedvezőtlenebb egyenleget, amikor a két módszer eltérése kétszer-háromszor akkora, mint a többi évben.

Az árszint alakulása visszahat a reálfolyamatokra, és megváltoztatja azokat. E változáson belül az államháztartási egyenlegre gyakorolt hatást illetően azoknak a kompenzációs döntéseknek a hatását vizsgálom, amelyek a magánszektor bérét és fogyasztását, illetve a decentralizált államháztartás tételeit érintik. Ennek érdekében megbontom a bevételeket és kiadásokat annak függvényében, hogy az infláció milyen módon hat alakulásukra (lásd: a következő séma). Az adóbevételek egy részére ($P \cdot t_p$) és a nem diszkrecionális kiadásokra ($P \cdot g_p$) hatnak az inflációs várakozások a magánszektor tevékenységén keresztül. A hivatalos inflációs prognózis a jobb oldali oszlopban felsorolt négy eszközön keresztül hat, közvetlenül érintve a központilag meghatározott kiadást és nem adó típusú bevételt (G és T), és a magánszektor és a decentralizált államháztartás ($P \cdot t_d$ és $P \cdot g_d$) befolyásolásán keresztül közvetett módon hat a többi kiadásra és bevételre. E négy eszköz a hatóságiár-emelés, bevételek-támogatások nominális paramétereinek valorizálása, és az államháztartáson belüli és kívüli kiadások növelése.[8]

[8] A teljesség kedvéért a legalsó sorban feltüntettük a centralizált (nem adó) bevételeket (Tc) is, amelyek nincsenek a kormányzat teljes kontrollja alatt, például az EU-transzferek beérkezése külső tényezőktől is függ.

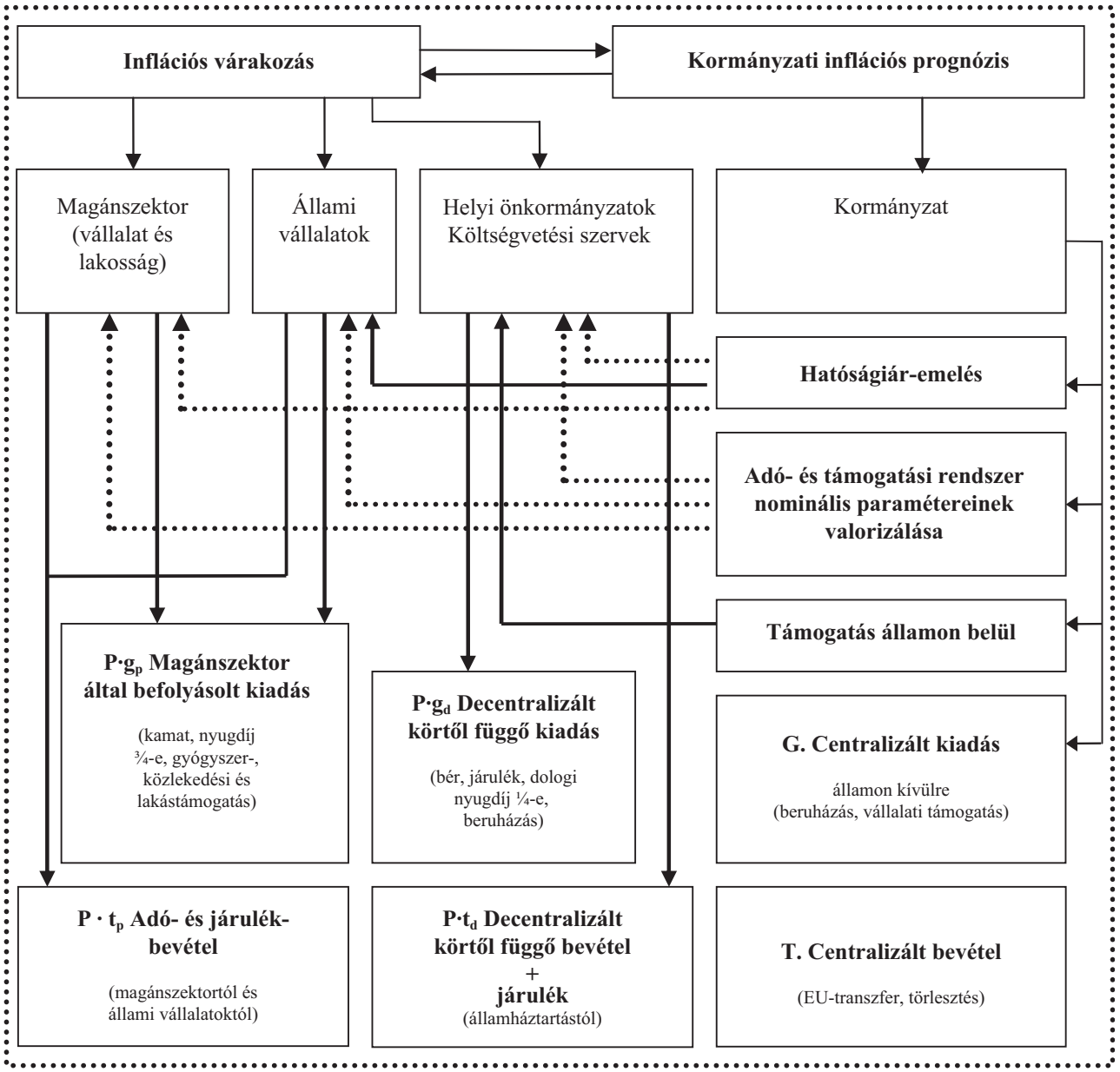

Mivel nem reagáló kormányzati politikát feltételeztem, ezért a központilag meghatározott kiadásokat (G) és bevételeket (T) a nominális típusú tételek közé sorolom. A többi tétel ($P \cdot t_p$, $P \cdot t_d$, $P \cdot g_p$ és $P \cdot g_d$) esetében a nominális és reál típus közötti felosztás részletesebb vizsgálatot igényel. Egyrészt a magánszektor által befolyásolt tételek közül a kamatkiadás és a seigniorage bevétel vizsgálatától eltekintek. Másrészt egyes kiadásoknál eldönthető, hogy azok inflációhoz indexáltak, más szóval reál típusúak. A nem indexált szociális támogatások nominális típusúak, mert nem reagáló kormányzati politika esetén csak olyan – pl. demográfiai – tényezőktől függenek, hogy esetükben az inflációval összefüggő kompenzáció lehetősége kizárható. Végül a fennmaradó kiadási és bevételi körben *ex ante* nem lehet tudni, hogy a meglepetésszerű reálértékvesztés kompenzálódik-e majd vagy sem. *Ex post* megállapítható ugyan, hogy sor került-e e tételek kompenzációjára (ha igen, akkor utólag reál típusúnak, ha nem, akkor nominális típusúnak minősíthetőek), de az *ex ante* bizonytalanság fennmarad. A bizonytalanságot a magánszektor, illetve a decentralizált államháztartás döntése jelenti, ezért e két szereplő alternatív döntéseinek kombinációiból a meglepetés infláció *ex ante* hatásának négyféle feltételezett alapesete számítható ki.[9]

[9] Nem vizsgáljuk azt, hogy mennyiben hathatnak egymásra a magánszektor, az állami vállalatok és az államháztartás döntései, például a béremeléseket illetően. Ennek megfelelően a magánszektor és a decentralizált államháztartás – kompenzációt illető – döntéseit a továbbiakban egymástól függetlennek tekintem.

Az előbbi sémában a magánszektor és a decentralizált államháztartás között feltüntettem az állami vállalatokat is. Kérdéses azonban, hogy ezeket a vállalatokat viselkedésük alapján hova soroljuk. E vállalatok működését – hasonlóan a decentralizált államháztartáshoz – a kormányzat többféle eszközzel közvetlenül befolyásolja. A vizsgált időszakban az állapítható meg, hogy – szemben a decentralizált államháztartás inflációtól elmaradó ütemben növekvő nominális támogatásától – az állami vállalati kör árbevételét az árszabályozás oldaláról nem érte negatív hatás, az állami vállalatokhoz kapcsolódó árakat nem az alulbecsült inflációs prognózissal egyező mértékben, hanem azt meghaladóan emelték.[10] Mivel az érintett vállalatok (pl. MÁV, BKV, Posta) magatartása többnyire a bérmegállapodásokat illetően sem állt távol a magánszektor magatartásától, ezért jelen vizsgálat során az állami vállalatok a magánszektorhoz sorolhatóak.

2.3. AZ INFLÁCIÓS MEGLEPETÉS ÉS AZ EPIZÓDOK MEGHATÁROZÁSA

Amint az előző sémában bemutattuk, legalább kétféle inflációs meglepetésről beszélhetünk. Az egyik a magánszektor várakozásaihoz $E_{jan}(\pi)$ képest bekövetkező nem várt – éves átlagos – infláció [$\pi_u = \pi - E_{jan}(\pi)$]. A másik a költségvetési törvény készítésének hátterében álló hivatalos inflációs prognózishoz [$E_{prog}(\pi)$] képest bekövetkező eltérés. Mivel a magánszektor béremelésre és fogyasztásra vonatkozó döntéseit az év elejétől kezdve hozza, ezért a meglepetés az év elején mért inflációs várakozáshoz képest értelmezhető. Ezzel szemben az éves költségvetési törvény előkészítése már előző évben, ősz elején lezárul, az akkor rögzített inflációs prognózis később már nem változik. Ez a prognózis a tényleges teljesüléstől többféle ok miatt térhet el. Egyrészt már az elkészítés időpontjában túl optimista lehetett, ezért érdemes összevetni a magánszektor ősz eleji várakozásaival [$E_{szept}(\pi)$]. A különbség nevezhető „tervezési hibának" [$PE = E_{szept}(\pi) - E_{prog}(\pi)$]. Másrészt a magánszektor várakozásai a későbbiek során – az év elejéig – aktualizálódhattak, ellentétben a prognózissal. E tényező hatása nevezhető „rögzítési hibának" [$FE = E_{jan}(\pi) - E_{szept}(\pi)$]. Harmadrészt év közben nyilvánvalóvá válhat, hogy a magánszektor várakozása sem teljesül, ez a harmadik elem azonos a magánszektor inflációs meglepetésével (π_u). A három tényező összege adja ki a prognózishoz képest jelentkező „meglepetés" mértékét ($\pi_{u,prog}$).

1. táblázat

A tényleges infláció, a várt infláció és a hivatalos prognózis

	Éves átlagos infláció	Év eleji Reuters	Meglepetés „piaci"	Őszi Reuters	Hivatalos prognózis	Meglepetés „ktg.vetés"	Tervezési hiba	Rögzítési hiba
	π	$E_{jan}(\pi)$	π_u	$E_{szept}(\pi)$	$E_{prog}(\pi)$	$\pi_{u,prog}$	PE	FE
1993	22,5	n. a	n. a	n. a	22–23	0,0	n. a	n. a
1994	18,8	n. a	n. a	n. a	16–20	0,8	n. a	n. a
1995	28,6	n. a	n. a	n. a	19,5	9,1	n. a	n. a
1996	23,7	n. a	n. a	22,8*	19–21	3,7	2,8	n. a
1997	18,4	18,6	–0,2	18,7**	17–19	0,4	0,7	–0,1
1998	14,3	14,9	–0,6	14,9	13–14	0,8	1,4	0,0
1999	10,0	9,0	1,0	11,3	10–11	–0,5	0,8	–2,3
2000	9,9	8,6	1,3	8,7	6–7	3,4	2,2	–0,1
2001	9,1	8,4	0,7	7,5	5–7	3,1	1,5	0,9
2002	5,3	5,3	0,0	6,3***	4–6	0,3	n. a	n. a
2003	4,7	5,0	–0,3	4,8	5,0	–0,3	-0,2	0,2
2004	6,8	6,5	0,3	6,0	5,5–6	1,1	0,3	0,5

**GKI és Kopint átlaga.*

***Szeptemberi helyett novemberi Reuters.*

****A kétéves költségvetés második évéhez a legkorábbi viszonyítási alap a 2001. januári Reuters.*

[10] Ez összhangban van azzal a megfigyelhető tendenciával, hogy a szolgáltatások árindexe meghaladja az átlagos fogyasztóiár-indexet.

A magánszektort érő inflációs meglepetés epizódjait a következőképpen határoztam meg.

1993–1996 között nem találtam jó viszonyítási alapot a várakozások mérésére, de mértéke feltételezhetően nem volt messze a hivatalos prognózistól. Az így adódó 1995-ös évvel kiugró mértéke és háttere (indirektadó-emelés, hatósági ár, árfolyam-leértékelés) miatt kiemelten foglalkozom.

1997–2004. években havonta rendelkezésre állt az éves átlagos inflációra vonatkozó Reuters előrejelzés, így a meglepetést meghatározhattam a januári előrejelzés és a teljesülés különbségeként.

– A Reuters-felmérés csak közelítőleg mozog együtt a munkáltatók inflációs várakozásaival, így a csekély mértékű meglepetés hibahatáron belülinek tekinthető. Egy ±10%-os hibahatáron kívülre csak a 2000-es év esik.

– A bérek kompenzációjának valószínűségét annak mértéke mellett az is befolyásolja, hogy a meglepetés inflációs „sokk" mikor jelentkezik éven belül.[11] Egy év elején megjelenő inflációt a szokásos béremelések azonnal figyelembe vehetnek, a későbbi évközi kompenzáció csekély mértékű eltérés esetén nem valószínű. A négy inflációs meglepetés közül egyedül 2000-ben jelentkezett későn a meglepetés (csak az utolsó negyedévre került közel a várakozás a teljesüléshez).

– A fogyasztás kompenzációjának valószínűségét nagyban befolyásolja, ha a meglepetés hátterében az indirekt adók emelése állhatott. Ez indokolja a kisebb mértékű meglepetést jelentő 2004-es év vizsgálatát.

Az alulbecsült hivatalos prognózissal jellemezhető éveket egyszerűbben lehetett azonosítani. A prognózis sajátossága, hogy általában sávokban rögzítették, ezért ebben az esetben az eltérés a sáv közepéhez mérhető olyan módon, hogy az az eltérés nem tekinthető meglepetésnek, ha a megadott intervallumon belül eső infláció következett be. (Így például 1994-ben, 1997-ben és 2002-ben.) Ezzel szemben 1995–96-ban, 1998-ban, 2000–2001-ben és 2004-ben jelentősebb meglepetés jelentkezett. Ennek hátterében 1995-ben valódi, a magánszektornál is jelentkező meglepetés volt, de a többi évben nagyjából 1,5–3 százalékpont közötti tervezési hiba figyelhető meg.

A kétféle meglepetés éveinek közös halmaza tehát 1995, 1996, 1998, 2000, 2001 és 2004, ezeket a IV. fejezetben részletesebben megvizsgálom. E halmazon belül az államháztartási kiadás-bevétel szerkezete alapján végzett alternatív, feltételezett számítást az utóbbi három év esetére szűkítem, mert a korábbi időszakhoz képest a szerkezet mára már jelentősen megváltozott.

[11] Arról nincsen információ, hogy az inflációs sokk pontosan mikor jelentkezett az év során, hiszen erre vonatkozóan nincsen viszonyítási alap (Reuters felmérés). A teljes évre vonatkozó várakozások havi frissítése azonban hordozhat bizonyos információt, a meglepetés jelentkezése után a várakozás emelkedik. A várakozások 1999-ben és 2004-ben az elso negyedévet követoen már sokkal közelebb kerültek a teljesüléshez, 2001-ben pedig még pesszimistábbá is váltak.

3. A meglepetés infláció feltételezett hatása a deficitre

A számítást a következőkben úgy végzem, hogy a különféle bevételi és kiadási tételek GDP-arányát megszorzom a meglepetés mértékével, jelen esetben 1%-kal. Ez megegyezik a keretes írásban bemutatott második módszerrel.
$[i_B = -\pi_u \cdot (T + P_1 \cdot t^* + P_1 \cdot t_1]/Y_1 - (-\pi_u \cdot [G + P_1 \cdot g^* + P_1 \cdot g_1)/Y_1])$

Az adatokat pénzforgalmi szemléletben, de nem a zárszámadás, hanem az évközi adatok alapján megbontva vesszük számításba.[12] Az egyedi hatások, torzítások csökkentése érdekében a számításoknál több év (2000, 2001, 2004) adataira támaszkodom, és az eredmények átlagát veszem. Az következő táblában összefoglalom a különböző kiadási és bevételi tételek súlyát a GDP-hez viszonyítva. Felosztom ezeket reál és nominális típusúakra ($\pi \cdot t$, $\pi \cdot g$ és T,G)[13], illetve döntéstől függő tételekre ($P \cdot t_p$, $P \cdot t_d$, $P \cdot g_p$ és $P \cdot g_d$). A nominális típusú tételek közé sorolom a kormányzati kontroll alatt levő kiadásokat és bevételeket, valamint a tételes adókat (amit arányosan a magánszektornál és a decentralizált államháztartásnál szerepeltettem), végül a magánszektornál tárgyalt nominális típusú transzfereket.

2. táblázat

Az államháztartás bevételi-kiadási szerkezete
(GDP százalékában)

	2000	2001	2004
Összes bevétel	45,1	44,9	43,2
T tételes adó	4,3	4,0	3,2
$P \cdot t_d$ Államháztartás által fizetett százalékos adó	5,2	5,4	6,4
$P \cdot t_p$ Magánszektor által fizetett százalékos adó	28,6	28,9	27,8
$P \cdot t_d$ decentralizált nem adóbevétel	4,2	3,9	3,5
$P \cdot t^*$ Kamat és jegybanki eredmény	0,9	0,8	0,5
T Kormányzati nem adóbevétel	1,9	1,8	2,1
Összes kiadás	48,6	47,8	49,7
$P \cdot g^*$ Inflációt követő (nyugdíj, EU-hozzájárulás)	4,2	4,3	5,0
$P \cdot g_p$, $P \cdot g_d$ Béreket követő kiadás (áthúzódással)	5,3	5,4	5,8
$P \cdot g^*$ Kamatkiadás és jegybanki veszteség	6,0	4,9	5,0
G Inflációt, bért nem követő normatív transzfer	5,7	5,8	6,7
Nyitott kiadás összesen	21,2	20,4	22,5
$P \cdot g_d$ Decentralizált kiadás (kamat, szociális támogatás nélkül)	20,1	21,1	21,8
G Kormányzati kontroll alatt levő kiadás	7,3	6,4	5,3

[12] Az államháztartáson belüli pénzmozgások kiszűrését (konszolidáció) az évközi adatokból végeztük, és ezek nincsenek teljes összhangban a zárszámadás utólagosan módosított adataival. A különbség például a beruházások, dologi kiadások esetében jelentkezhet, egyes esetekben tehát érintheti a kiadások kormányzati (centralizált) és decentralizált államháztartási köre közötti megbontást.

[13] A reál típusú tételek kompenzációja automatikus, és ezért a számításnál nem foglalkozom velük. Mivel a kamattételek hasonlóképpen kimaradtak a számításból, az egyszerűség kedvéért e tételeket is t, ill g jelöli.

3.1. A MAGÁNSZEKTOR DÖNTÉSEITŐL FÜGGŐ BEVÉTELEK ÉS KIADÁSOK

A magánszektor tevékenységének alakulásán belül az államháztartási egyenleg szempontjából annak van alapvető jelentősége, hogy a vásárolt lakossági fogyasztás és a magánszektorban fizetett bérek hogyan változnak, hiszen ezek a meghatározó adóalapok, illetve ehhez kötődnek lakossági transzferek (pl. indexált nyugdíj). A vállalati nyereség kisebb jelentőségű adóalap, a vállalati beruházás pedig adómentes.

Mivel egyes lakossági transzferek eleve nominális típusúak, ezért a kompenzáció semmi esetben nem lehet teljes, e kiadások reálértéke mindenképpen csökken. Az egyik feltételezett végpont szerint a magánszektor bére és fogyasztása szintén nem kompenzálódik, ezért reálérték-növekedésük az alapesethez (pl. korábbi trendhez) képest csökken. Ebben az esetben az adóbevétel és az érintett lakossági transzfer is nominális típusúnak minősíthető (legalábbis a vizsgált éves horizonton). Az inflációs sokk típusától függően lehetséges, hogy a kompenzáció elmaradása a vállalati jövedelem reálértékét növeli, de e hatástól eltekintettem, mert a különböző szabályok, veszteségelhatárolás és adókedvezmények miatt a jövedelem és a társasági adó kapcsolata rövid távon kevésbé szoros.

A másik feltételezett végpont szerint a bér és fogyasztás kompenzálódik, így reálértékük korábbi trendjüknek megfelelően növekszik. Ebben az esetben a magánszektortól származó adó- és járulékbevételek, valamint egyes érintett lakossági transzferek reál típusú tételként viselkednek. Az inflációnak azonban még ebben az esetben is van hatása mind a kiadásokra, mind az adóbevételekre. Egyes lakossági transzferek eleve nominális típusúak, ráadásul az adórendszer nominális jellemzői miatt az adóalap nominális szintje is számít. Mivel a következő évre automatikusan áthúzódó hatásokra is kiterjed a vizsgálat, ezért nem veszem figyelembe azt a másik bevételi hatást, hogy az infláció gyorsulása esetén az adók reálértéke átmenetileg csökken. A kompenzáció pénzforgalmi értelemben késleltetve jelenik meg a bevételi oldalon (Olivera–Tanzi hatás).

3.1.1. Az adórendszer nominális típusú elemeinek hatása

Az adórendszernek kétféle nominálisan rögzített paramétere van. Az egyik a tételesen rögzített adómértékek, a másik a százalékosan megállapított adókon belül alkalmazott nominális adósávok és plafonok, ez utóbbit nevezhetjük az adórendszer progresszivitásának (ill. regresszivitásának). Amíg a tételes adók – hasonlóan a rögzített kiadásokhoz – év közben nem követik az infláció megugrását, addig a progresszivitás hatása attól függ, hogy az inflációt követően a bérek kompenzációja bekövetkezik-e.

A *tételes adók* – a tételes jövedéki adó és az egészségügyi hozzájárulás – nominális típusúnak tekinthetőek, így a GDP-arányos tételes adóbevétel 1%-át véve számítható ki a fajlagos hatás.[14]

3. táblázat

1 százalékpontos infláció költségvetési hatása a nominális típusú adókon keresztül
(GDP százalékában)

	2000	2001	2004
Egészségügyi hozzájárulás	–0,014	–0,013	–0,006
Tételes jövedéki adó	–0,029	–0,026	–0,026
Összesen	**–0,043**	**–0,040**	**–0,032**
Magánszektortól	–0,036	–0,033	–0,028
Államtól	–0,006	–0,006	–0,004

[14] A tényleges hatás a hivatalos inflációs prognózishoz képest jelentkező meglepetéstől függ, amennyiben a nominális elemek évenkénti valorizálása függ az inflációs prognózistól. Ez nem jelenti azt, hogy a tervezett inflációval azonos mértékben nőnek, az inflációtól elmaradó vagy az azt meghaladó valorizáció is lehet cél.

A tételes egészségügyi hozzájárulás (eho) rögzített érték mellett a foglalkoztatottak létszámától függ. Nominálisan rögzített mértéke miatt az egy százalékponttal magasabb infláció mellett a munkáltatók adóterhe reálértékben csökken, azonban azt feltételeztem, hogy ennek nincsen hatása a foglalkoztatottságra. Az eho fokozatos csökkentése miatt e tétel szerepe csökken. (Ez alapján úgy tűnik, hogy egy jelentős csökkenés kismértékben növelheti a foglalkoztatottságot, de 1%-os mérték mellett ez nem tételezhető fel.)

A jövedéki adó esetében a legtöbb évre rendelkezésemre állt a befizetett adó csoportok szerinti bontása (szeszes ital, dohány, kőolajtermékek stb.), azokon belül azonban csak hozzávetőlegesen lehetett szétválasztani, hogy mekkora volt a befizetés a százalékos és a tételes körben. Mivel a jövedékiadó-kör jelentős része (üzemanyag) rugalmatlan, ezért azt feltételeztem, hogy e tételek forgalma nem reagál. (Egy lényegesen nagyobb változás valószínűleg nem lineáris hatású lenne.)

A *sávok és plafonok* hatása csak abban a feltételezett esetben érvényesül, amikor a magánszektor bére az inflációs meglepetést teljes mértékben kompenzálja. Ebben az esetben kétirányú nominális hatás jelentkezik; a magasabb terhelésű személyijövedelemadó- (szja-) sávokba történő belenövés a nominális bevételt egységnyinél nagyobb mértékben növeli (progresszivitás), a társadalombiztosítási (tb-) járulék plafonjának „kinövése" pedig egységnyinél alacsonyabb növekedést tesz lehetővé (regresszivitás). E hatások kiszámításához szükség van a bevallásokban szereplő részletes adatokra.[15]

A jövedelmek magasabb szja-kulccsal adózó sávokba történő belenövésének *(bracket-creeping)* a hatását az adóköteles jövedelem 2000-es, 2001-es és 2004-es megoszlásai alapján számíthattam ki.[16] A megoszlás alapján meg lehetett állapítani, hogy az adósávok fölé eső jövedelmek esetében mekkora volt a realizált adóbevétel, és ehhez képest egy egységesen 1 százalékkal magasabb jövedelem nominálisan mekkora többletadót jelentene.

A tb-járulékplafon hatásának számításához az szja adóalapjának megoszlásból indultam ki, mivel a két alap szinte teljesen megegyezik. A számítást hasonló módon végeztem, azzal a kivétellel, hogy a befizetés plafonjának rögzítése ebben az esetben a bevételek mérsékeltebb növekedését jelenti. E tétel fajlagos hatása a vizsgált évek alatt jelentősen csökkent.[17]

4. táblázat

1 százalékpontos infláció költségvetési hatása az adórendszer progresszivitásán keresztül a bérek kompenzációja esetén
(GDP százalékában)

	2000	2001	2004
Szja (sávok)	0,018	0,015	0,016
Tb-járulék (plafon)	–0,008	–0,003	–0,001
Összesen	**0,009**	**0,012**	**0,015**
Magánszektortól	0,007	0,009	0,011
Államtól	0,002	0,003	0,004

Forrás: saját számítás.

A magyar eredmény lényegesen eltér a svéd eredményekből adódó 0,1%-os pozitív fajlagos hatástól (Persson, 1996). Ennek az oka az, hogy a svéd esetben csak az szja-sávokba történő belenövés bevételnövelő hatását vették figyelembe. Ezt az egy tételt összehasonlítva, a fajlagos svéd hatás hatszor magasabb, mint a mi eredményeink. Ennek magyarázata a jövedelemadó nagyobb GDP-arányos súlya és progresszivitása, valamint a sávok éves valorizációs technikája lehet, ami Svédország esetében folyamatos elmaradást eredményez az átlagbérek nominális dinamikájától.

[15] Az egyszerűség kedvéért a további számítás során a tételesen maximált szja-kedvezmények hatásától eltekintek.

[16] A belenövés feltételezett hatásának fajlagos értékei ebben a három évben a GDP 0,0155 és 0,0175 százaléka között ingadoztak, aminek magyarázata az adótábla jelentős változása és az adóköteles jövedelem megoszlásának – pl. minimálbéremelés miatti – jelentős módosulásai.

[17] 2000-ről 2004-re a fajlagos mérték a GDP 0,008%-áról 0,001%-ra esett. Ennek magyarázata, hogy 2001-től az egyéni tb-járulékból már csak a nyugdíjjárulékra vonatkozik a plafon, másrészt 2004-re olyan mértékben emelték a plafon mértékét, hogy a jövedelmeknek már csak elenyésző hányada esik e szint fölé. Ez a hatás annyiban feltételes, hogy ténylegesen csak akkor, és olyan mértékben érvényesül, amennyiben sor kerül az infláció kompenzációjára a bérekben.

3.1.2. A késleltetett pénzforgalom miatti hatás (Olivera–Tanzi hatás)

Az Olivera–Tanzi hatás azt jelenti, hogy az adók reálértéke – még teljes kompenzáció esetén is – csökken, hiszen a kompenzált infláció hatása késleltetve jelenik meg a pénzforgalmi bevételek nominális növekedésében (Olivera, 1967, Tanzi, 1977). Az infláció egyszeri megugrása tehát az első évben az adók reálértékét csökkenti, a következő évben azonban a pénzforgalmi bevétel teljesen utoléri a korábbi szintet, vagyis a hatás csak átmenetileg érvényesül. Éppen ezért, csak akkor kell e hatással számolnunk, ha az adott évi tényleges deficit alakulását kívánjuk elemezni. Mivel az inflációs meglepetésnek a teljes hatására összpontosítok, ebből adódóan ettől az átmeneti hatástól eltekinthetünk. Tájékoztató jelleggel azonban röviden bemutatom becslésemet.

Megjegyezem, hogy az Olivera–Tanzi hatás önmagában *nem az inflációs meglepetéshez,* hanem az infláció ütemének gyorsulásához vagy lassulásához köthető. Másrészt a számítás úgy lenne korrekt, hogy az adóknál megjelenő hatás mellett az ellenkező előjelű kiadási hatás is kiszámítható lenne. Ez utóbbival kapcsolatban jóval kevesebb információ áll rendelkezésre (pl. dologi kiadások, beruházások pénzforgalmi teljesítése mennyire húzódik el), ezért most csak a hagyományos bevételi oldali számítás eredményét mutatom be, korrigálva azt az adó-visszatérítések elhúzódásának ellentétes előjelű hatásával is.

Az Olivera–Tanzi hatást úgy számszerűsítettem, hogy megvizsgáltam, az adóbevételeknél, illetve az adó-visszatérítéseknél mekkora összeget érint a következő évre történő pénzforgalmi csúszás. Például a helyi adókat két részletben, március és szeptember 15-ig kell befizetni. Ez azt jelenti, hogy az éves nominális összeg felét átmenetileg még a változatlan nettó árbevétel után fizetik, így egy 1 százalékpontos adóalap-növekedés csak a második félévben jelentkezik, az éves hatás pedig csak a következő év első negyedévében válik teljessé.

5. táblázat

Olivera–Tanzi hatás az infláció 1 százalékpontos gyorsulása esetén
(GDP százalékában)

	Befizetés	Visszatérítés	Egyenleg
Társasági adó	0,000	–0,004	–0,004
Szja- és tb-járulék	0,011	–0,006	0,004
Áfa és jövedéki adó	0,015	–0,004	0,012
Helyi adók	0,006	0,000	0,006
Összesen	0,033	–0,014	0,019
Ebből magánszektor	0,028	–0,012	0,016

Forrás: saját számítás 1999-es adatok alapján.

A befizetésre vonatkozó fajlagos eredmény nem áll távol a svéd számítás eredményétől, amely szerint egy 10 százalékponttal magasabb inflációnál a GDP-arányos deficit 0,4%-kal növekedne (Persson et al., 1996). Az eltérést egyrészt az a szemléletbeli különbség indokolhatja, hogy a svéd számítás azzal is számol, hogy az áthúzódás miatt kisebb az államadósság és annak kamatterhe is. A különbséget másrészt az is magyarázhatja, hogy nálunk a társasági adó év végi feltöltése miatt az áthúzódás minimális. A befizetések áthúzódásának hatását esetünkben jelentős részben ellensúlyozza a visszatérítések áthúzódásának ellentétes irányú hatása. Indokolt az államháztartáson belülről származó adók hatásának kiszűrése is (utolsó sor), mert az egyidejűleg a decentralizált államháztartás kiadását is jelenti, így egyenlegében a hatása nulla.[18]

[18] Az Olivera–Tanzi hatás kiterjesztése a teljes államháztartási kiadásra tovább csökkentené a fajlagos hatást, ennek kiszámíthatósága azonban a kiadások év végi gyorsítása/lassítása miatt nagyon nehéz.

3.1.3. A magánszektor döntései által befolyásolt kiadások

Az államháztartás kiadásai között számos olyan kiadás van, amelynek teljesülése részben vagy egészben a költségvetéstől függetlenül határozódik meg. Az egyik ilyen típusú kiadás a kamatkiadás és a jegybanki veszteségtérítés, amelyekkel e tanulmányban nem foglalkozom. A másik ilyen kiadási kör a lakossági transzferek és az ártámogatások. Ezeknek tényleges teljesülése jelentős mértékben az igénybevételtől függ. Ebben a körben a kormány szabályozza a jogosultságot, illetve meghatározza a kiadás automatikus indexálásának elveit vagy nominálisan rögzített éves mértékeit (normatív paramétereket).[19] Ezek a rögzített feltételek ritkábban, év közben pedig jellemzően egyáltalán nem változnak.

Az inflációt automatikusan követő, reál típusú transzferek

Az inflációs meglepetés nem javítja a deficitet abban körben, amely egyértelműen reálértelemben határozódik meg, mert az inflációt automatikusan követik. Így a nyugdíjkiadás fele része közvetlenül az inflációhoz kötődik, mivel az indexálás fele részben az inflációt veszi figyelembe. Az infláció alakulása által befolyásolt kiadás az EU részére teljesítendő hozzájárulás 2004-től. Ezt a GNI arányában határozzák meg, és évközben a tényleges folyamatok alapján felülvizsgálják. Amennyiben az infláció a prognózisnál magasabb, úgy, hogy a nominális GNI is hasonlóképpen megemelkedik, akkor a kiadás automatikusan nő. Mivel a CPI súlya a GNI-deflátoron belül meghatározó, ezért feltételeztem a nominális GNI ugyanolyan növekedését. Ha 1 százalékpont inflációs meglepetés esetén a nominális GNI növekedése ennél negyedével kisebb mértékben gyorsulna, akkor az az elsődleges egyenleget további 0,001-0,002 százalékponttal javítaná.

Bértől függő transzferek

A lakossági transzferek egy jelentős része a nemzetgazdasági bérek alakulásától függ. Mivel a nemzetgazdasági béren belül hozzávetőlegesen – a foglalkoztatottak létszámának aránya alapján – háromnegyed súlya van a magánszektornak, ezért most arányosan csak e kiadás háromnegyed részét vizsgálom. A számítást – hasonlóan a bevételekhez – úgy végeztem, hogy e transzferek nominális értékének teljesülését viszonyítottam a megváltozott GDP-hez, és így számoltam ki az 1 százalékpontos inflációs meglepetés hatását.

6. táblázat

A kompenzáció elmaradásának fajlagos hatása a bért követő transzferekre
(GDP százalékában)

	2000	2001	2004
Adott évi hatás	0,032	0,033	0,035
Következő évre áthúzódó hatás	0,008	0,007	0,009
Összes hatás	0,040	0,040	0,044

Ahhoz, hogy a nemzetgazdaság egészére vonatkozó svéd számítással összehasonlíthassuk eredményünket, a magánszektor béreinek hatását ki kell egészíteni az állami bérek hatásával, vagyis a táblában szereplő eredményt meg kell szoroznunk 1,33-mal. Ebben az esetben azt látjuk, hogy a transzferek ottani részleges indexálása révén háromszor akkora kiadásmegtakarítás jelentkezett volna egy magasabb infláció esetén (Persson, 1996). Ennek oka a svéd transzferek akkori kiugróan magas aránya, amit késleltetett és részleges indexálás révén próbáltak meg visszafogni. A magyar transzferek szintje – különösen a munkanélküli-ellátások esetében – alacsonyabb, másrészt viszont a nyugdíjak nálunk alkalmazott svájci indexálása nagyobb növekedési ütemet biztosít.

Ez az indexálás a nyugdíjkiadások növekedését a nettó bérindex és a nyugdíjasokat érintő infláció adott évi alakulásához köti. A nettó bérindexet háromnegyed részben a magánszektor döntései határozzák meg, de kisebb részben a költségvetés hatása is jelentkezik az állami bérindex alakítása és az adóváltoztatások révén (a bruttó és nettó bérindex el-

[19] Az államháztartásról szóló 1992. évi XXXVIII. törvény 12§ (4) bekezdése szerint: „Az éves költségvetés jóváhagyásakor meghatározott egyes kiadási előirányzatok előirányzat-módosítás nélkül is túlléphetők. Ezek csak olyan előirányzatok lehetnek, amelyek esetében törvényben, kormányrendeletben megállapított támogatásra, ellátásra vonatkozó jogosultság eredményezhet előirányzatot meghaladó kiadást. A jogosultság jogszabályi feltételeinek megváltoztatása előirányzat-módosítási kötelezettséggel jár."

térésén keresztül). A hivatalos inflációs prognózis például az államháztartási béreken keresztül a nyugdíjemelést jelenleg 50%-ban befolyásoló bérindexnek nagyjából negyedére gyakorolhat hatást.

A másik automatikusan kompenzálódó kör az igénybevevők korábbi időszakban elért keresete alapján meghatározott transzferek köre, hiszen ebben a körben eleve az államháztartástól függetlenül határozódik meg a kifizetés. Az előző időszak egyénenkénti béralakulása határozza meg a *táppénz, a munkanélküli-járadék és a gyed* kifizetéseit, így a magánszektor és az államháztartás bérdinamikája késleltetetten ugyan, de a következő évben jelentkezik.

Az inflációt döntéstől függően követő – szabályozott áraktól függő – transzferek

A termelői- és fogyasztásiár-támogatások esetében a magasabb infláció kompenzációja diszkrecionális döntéssel valósulhat meg. A tapasztalatok alapján azonban elvethető az a feltételezett eset, hogy a meglepetés infláció (vagy alacsony költségvetési prognózis) hatását év közben kompenzálták volna, mivel a szabályozott árak inflációt meghaladó emelése a kompenzációt többnyire eleve nem tette szükségessé. Más szóval e kiadásokat nominális típusúnak minősítem.[20]

Inflációt év közben nem követő – nominális típusú – transzferek

A lakossági támogatások fennmaradó része olyan nominálisan nem rögzített, előirányzat-módosítás nélkül túlteljesíthető kiadási kör, amely független az infláció vagy a bérek alakulásától. Ezek esetleges túlteljesülése mögött ugyanis általában olyan reálfolyamat áll, ami az inflációtól nem függ (demográfiai tényezők stb.). Ilyen transzferek a tb-juttatások közül a terhességi-anyasági segély és egyéb segélyek (kártérítés, utazási, anyatej), a költségvetés által finanszírozott egyéb ellátások, ösztöndíj, és a családtámogatások a gyed kivételével, valamint az önkormányzatok által nyújtott segélyek.

3.1.4. A magánszektor döntéseitől függő tételek felosztásának összefoglalása

Az eddigiekben meghatároztam, mely kiadások követik az inflációt automatikusan (reál típusúak) és mely kiadások és bevételek esetében zárható ki az infláció követése (nominális típusúak). Ez utóbbi tételek egyenlegükben a GDP 0,02–0,04%-ával javítják az elsődleges egyenleget. A fennmaradó jelentős bevételi és kiadási kör nominális növekedése attól függ, hogy a magánszektor bére és fogyasztása követi-e az infláció nem várt növekedését.

Az egyik alternatív szcenárió szerint a bér és fogyasztás teljes kompenzációja megtörténik. Ebben az esetben a (nem tételes) adóbevétel nominálisan növekszik, de a növekedés mértéke az adórendszer progresszivitása miatt egységnyinél nagyobb mértékű. Ez a bevételt nemcsak nominálisan, hanem a GDP arányában is 0,01%-kal növeli.[21] A bértől függő transzferek nominálisan nőnek, így GDP-arányuk nem változik.[22] A progresszió és a nominális típusú tételek együtt a GDP 0,03-0,05%-ával javítják az elsődleges egyenleget.

A másik alternatív szcenárióban a magánszektor bérének és fogyasztásának kompenzációja elmarad, ebben az esetben a (nem tételes) adóbevétel nominálisan változatlan, így a GDP-arányban 0,29-0,3 százalékkal csökken. A bérhez kötődő transzferek változatlan kiadás mellett a GDP arányában 0,04%-kal csökkennek. A kompenzáció elmaradása egyenlegében a GDP 0,25-0,26 százalékával rontja az elsődleges egyenleget.

---

[20] A költségvetési deficit szempontjából a szabályozott áraknak – ezen belül elsősorban a közlekedési és gyógyszeráraknak – az ártámogatások és egyes vállalati (termelői) támogatások (MÁV, helyi tömegközlekedés) alakulásán keresztül van hatása. Az érintett években a három terület (távolsági közlekedés, helyi tömegközlekedés és gyógyszer) áralakulásában megfigyelhető, hogy nagyobbrészt érvényesült az a trend, hogy az áremelés a prognosztizált és tényleges inflációt egyaránt meghaladta, míg az esetek kisebb részében az inflációs prognózis alsó határának megfelelő, illetve a prognózis felső határát elérő vagy azt meghaladó mértékű áremelés történt. A prognosztizált inflációt meghaladó áremelés a fogyasztóiár-támogatásokat növeli, ugyanakkor az érintett vállalatok jövedelmezőségét javítja, így kisebb termelési támogatás igényt és/vagy kisebb vállalati veszteséget eredményez. Ezekkel a tényezőkkel már a tervezés időszakában számoltak, így a költségvetés előirányzatai ezt eleve tartalmazták.

[21] A bevételek nominális megugrása azonban pénzforgalmilag később jelentkezik, így a bevétel az első évben átmenetileg a GDP 0,016%-ával kisebb lesz, vagyis a hatás a következő évben lesz teljes.

[22] A növekedés egyötöde a következő évre húzódik, így a GDP-arány csak akkorra kompenzálódik teljesen.

7. táblázat

A magánszektor döntéseinek feltételezett hatása 1 százalékpontos inflációs meglepetés esetén
(GDP százalékában)

	2000		2001		2004	
Bér-, fogyasztáskompenzációra sor került-e	igen	nem	igen	nem	igen	nem
Magánszektor által fizetett adók	–0,029	–0,329	–0,023	–0,328	–0,017	–0,310
Ebből: Tételes (nominális) adók	*–0,036*		*–0,033*		*–0,028*	
Százalékos adók és járulékok	*0,007*	*–0,293*	*0,009*	*–0,295*	*0,011*	*–0,282*
Bértől függő transzferek	0	0,040	0	0,040	0	0,044
Nominális típusú transzferek	0,058		0,060		0,067	
Összesen	**0,029**	**–0,231**	**0,037**	**–0,228**	**0,050**	**–0,200**
Olivera–Tanzi hatás (kompenzáció esetén)	*–0,016*					

3.2. A DECENTRALIZÁLT ÁLLAMHÁZTARTÁS DÖNTÉSEITŐL FÜGGŐ TÉTELEK

A diszkrecionális kiadás egy része az államháztartás alsóbb szintjeinek – helyi önkormányzatok és költségvetési szervek – döntésétől függ. A kormány e kiadás alakulását kisebb mértékben szabályozás útján, elsősorban azonban a költségvetési törvényben rögzített támogatások mértékén keresztül befolyásolja. Ez utóbbi eszköz hatásának vizsgálata különösen fontos eredményeink szempontjából. Amennyiben ugyanis a támogatások reálértéke az infláció miatt a tervezettnél alacsonyabb, akkor a decentralizált szint háromféle módon reagálhat. Egyrészt kompenzálhatja kiadásait az egyenlegének romlása révén, ami valódi inflációs kompenzációnak tekinthető, másrészt kompenzálhatja kiadásait saját bevételeinek megemelésével fedezve, ami egyenlegében nem jelent kompenzációt. Végül lehetséges, hogy a kiadási oldalon nem kerül sor inflációs kompenzációra, de ez nem zárja ki azt, hogy egyes prioritást élvező kiadásait mégis kompenzálja más kiadásainak csökkentésével.

Az önkormányzatok a jogi kötöttségek, eladósodást korlátozó rendelkezések ellenére lényegesen nagyobb jogi és pénzügyi önállósággal rendelkeznek, mint a költségvetési fejezetek és intézmények.[23] A költségvetési fejezetek és intézmények mozgástere korlátozottabb mind a saját bevételek növelésében, mind a kiadások közötti előirányzat-átcsoportosítások terén.[24] Egyenlegüket kizárólag az évek között átvitt előirányzat-maradványok felhasználásának gyorsulása vagy lassulása révén képesek befolyásolni.

A decentralizált államháztartás döntései az alábbi bevételi-kiadási kört érintik:

– A decentralizált államháztartás meghatározza saját bevételét, aminek súlya viszonylag mérsékelt, hiszen forrásainak jelentős részét a központi kormányzat biztosítja. A saját bevétel egyik felét – a helyi adókat – a magánszektor döntéseitől függő tételek közé soroltam. Nem tudtam ugyanis elkülöníteni az adóalap növekedésének hatását attól, amikor a bevétel az önkormányzatok adóemelése miatt nőtt.

[23] A hitelfelvétel korlátozása azt jelenti, hogy az éves hitelfelvétel, kötvénykibocsátás, garanciavállalás felső határa a korrigált saját bevétel. Ez lényegében a tőketörlesztéssel és kamatteherrel csökkentett – helyi adókat és bírságokat magában foglaló – saját folyó bevételek 70%-át jelenti. A korlátozás nem vonatkozik a likviditási célú hitelekre. Ezen túlmenően a legtöbb önkormányzati intézményre kiterjesztették a csődtörvény hatályát, majd fokozatosan a fennmaradó részre, az egészségügyi intézményekre is. A kincstári rendszer 1996. évi indulásától bevezették a helyi önkormányzatokkal való nettó elszámolást, ami azt jelentette, hogy az állami támogatásokat a befizetési kötelezettségekkel (pl. bérterhek) csökkentve utalják át, ez a megoldás a központi költségvetés likviditását javította, az önkormányzatokét rontotta. 1990 óta a helyi adók és illetékek rendszerét, az adóalapokat és maximális mértékeket az Országgyűlés törvényi úton határozza meg.

[24] 1996-tól kezdve az intézmények működési előirányzataik között 10% erejéig, felhalmozási előirányzataik között pedig korlátozás nélkül átcsoportosíthattak. A működési és felhalmozási előirányzatok között azonban csak kormányhatáskörben lehetett átcsoportosítást végezni. 2000-től a fejezetek hatáskörébe került mind a működési körön belüli (intézményi szintről), mind pedig a működési és a felhalmozási előirányzatok közötti átcsoportosítás (kormányszintről). A működési előirányzatok között azonban megszűnt a bér és dologi kiadások közötti átcsoportosítás lehetősége. A bérkiadás módosítására már csak jogcímen belül, maximum 5%-os mértékig lett lehetőség (efölött PM-egyetértéssel).

– A decentralizált államháztartás dönt elsődleges kiadásainak növeléséről. Kivételként kezeltem a szociális támogatásokat, amelyeket a magánszektor döntéseitől függő tételek közé soroltam, nem lehetséges ugyanis az önkormányzati döntések hatásának különválasztása a jogosultság alakulásától.

– A decentralizált államháztartás működési (bér, dologi) kiadásainak növelésére vonatkozó döntése automatikusan meghatározza a központi kormányzat adó- és járulékbevételét. Ezt a hatást itt veszem számításba, hiszen eddig csak a magánszektor befizetéseivel foglalkoztam. A magánszektorhoz hasonlóan az adórendszer nominális elemei (tételes adók, progresszivitás) akkor is hatnak, ha a kompenzáció megvalósul, ennek arányos hatását figyelembe vesszük. (lásd 3. és 4. sz. táblázatok)

– A bérhez kötődő lakossági transzferek arányos részét (negyedét) szintén itt szerepeltetem, mert a decentralizált államháztartásban kifizetett bérek áttételes hatása e központi kormányzat által fizetett kiadásnál is érvényesül.

8. táblázat

A decentralizált államháztartás döntéseinek feltételezett hatása 1 százalékpontos inflációs alultervezés esetén
(GDP százalékában)

	2000		2001		2004	
Az alábbi tételeknél kompenzáció történt-e	igen	nem	igen	nem	igen	nem
Saját bevétel helyi adó nélkül	0	–0,042	0	–0,040	0	–0,035
Kiadás szociális támogatás nélkül	0	0,202	0	0,213	0	0,219
Kiadás adó- és járuléktartalma	–0,008	–0,059	–0,009	–0,061	–0,008	–0,068
Bért követő transzfer	0	0,013	0	0,013	0	0,015
Összesen	**–0,008**	**0,114**	**–0,009**	**0,125**	**–0,008**	**0,131**

3.3. A KORMÁNYZAT ÁLTAL MEGHATÁROZOTT TÉTELEK

A kormányzat által kontrollált (centralizált) bevételek és kiadások esetében a nem reagáló kormányzati politika feltételezése annyit jelent, hogy nem számolunk azzal, hogy az inflációs meglepetés nominális egyenleget javító hatásának (leegyszerűsítve az inflációs osztaléknak) felhasználásával e tételek kompenzációjáról döntenének. Ténylegesen nem valósult meg a változatlan kormányzati politika, mert egyes években (pl. 2001, 2002) születtek évközi döntések többletkiadásokról az inflációs és növekedési osztalék terhére, időnként pedig egyszerűen a deficitet növelve. A decentralizált államháztartásban fizetett többletbérek esetében a terv és teljesülés eltérést vizsgáló módszer segítségével a döntések torzító hatását kiszűröm (18. és 20. táblázat). A többletnyugdíj fele az inflációt követő transzferek közé került, így csak fele részben torzít. A többi esetben a számítás a nominális teljesülésből indul ki, a torzítás tehát bennmaradt. A vizsgálat eredményeit azonban csak a többletkiadásnak az a része érinti, amely az inflációs osztalék terhére valósult meg. Mivel az inflációs osztalék decentralizált államháztartás által fel nem használt része a számítás alapját képező három évben maximum a GDP 0,2-0,5%-a lehetett (lásd 23. sz. táblázat), ezért az 1%-os hatást kiszámító módszer torzítása szélsőséges esetben 0,002-0,005% lehet, a valóságosnál ennyivel nagyobb fajlagos egyenlegjavító hatást mutatva.

3.3.1. A kormányzat által kontrollált kiadások

A következőkben azokat a centralizált kiadásokat tekintem át, amelyek központi intézkedés nélkül nem reagálnak a magasabb inflációra, más szóval nominális típusúnak tekinthetőek.

A központi körbe tartoznak a központi beruházások, a tőketranszferek, és a folyó vállalati (mezőgazdaság, közlekedés) támogatások. A lakossági tőketranszferek esetében a kamattámogatás a piaci kamatok alakulását követte, ezért ezt a részt a kamatkiadáshoz hasonlóan szintén kihagytam a számításból.

A számításból azok a „rendkívüli” tőketranszferek is kimaradtak, amelyek a költségvetésen kívül végzett tevékenységeket – zömmel utólag – finanszírozzák (MFB Rt., ÁPV Rt. stb.). Az utólagos finanszírozás ilyen kihagyása azzal lenne konzisztens, ha az adott évi kvázifiskális kiadásoknak azt a részét is hozzáadnánk a központi kiadáshoz, amelyet a költség-

9. táblázat

A központi kiadások megoszlása
(GDP százalékában)

	2000	2001	2004
A kormányzat által kontrollált kiadás	7,4	6,4	5,3
Központi beruházás	2,3	2,0	2,0
Egyéb (pl. vállalati támogatás)	5,0	4,5	3,3
Kihagyott kvázifiskális tételek	*0,1*	*1,4*	*2,0*

vetés még nem térített meg, és ezért vállalati hitelből finanszírozták (lásd az MNB elemzési mutatójának módszertanát). Mivel 2000-ben ez a nem térített rész egyenlegében nem volt jelentős, ezért ennek az évnek a viszonylag magas kiadási súlya tükrözi leginkább a valóságos helyzetet.

3.3.2. Egyéb, nem adó jellegű elsődleges bevételek

Az egyéb bevételeket nominális típusúnak minősítem, azaz feltételezem, hogy az alacsony inflációs prognózisnak vagy a magánszektort ért inflációs meglepetésnek nincs hatása alakulásukra. Mivel e tételek nominálisan nem változnak, ami reálértéküknek és GDP-arányuknak a csökkenéséhez vezet.

Az egyéb bevételek részben a korábban belföldre és külföldre nyújtott kormányzati hitelek visszatérüléséből erednek, ennek súlya azonban időben folyamatosan csökken.[25] Másik részét az államháztartási bevételként megjelenő EU-előcsatlakozási és strukturális támogatások képezik, e tételek súlya folyamatosan növekszik.

10. táblázat

Az egyéb bevételek megoszlása
(GDP százalékában)

	2000	2001	2004
Egyéb elsődleges bevétel (nem adó)	1,9	1,8	2,1
Kapott törlesztés	0,4	0,2	0,2
EU-transzferek	0,2	0,2	0,5
Egyéb	1,3	1,4	1,5

3.3.3. Kormányzati kiadás és bevétel hatásának összefoglalása

Az alábbi táblában látható, hogy a kormányzat által meghatározott kiadások és bevételek értékvesztésének hatása egyenlegében csökkenti a hiányt. Ez a hatás időben 0,055%-ról 0,032%-ra csökken, mert 2000 után a kiadások egy része fokozatosan kvázifiskális kiadássá alakult át, így a vizsgálatból kikerült.

11. táblázat

A kormányzati tételek rögzítésének feltételezett hatása 1 százalékpontos inflációs alultervezés esetén
(GDP százalékában)

	2000	2001	2004
1. Egyéb kormányzati bevétel	0,019	0,018	0,021
2. Kormányzati kontrollált kiadás	0,074	0,064	0,053
3. Egyenleg 3 = –1 + 2	0,055	0,046	0,032

[25] Az inflációnak lehet ugyan közvetett – az árfolyam változásán keresztül érvényesülő – hatása a devizában jelentkező bevételek alakulására, ettől azonban eltekintek.

3.4. A BEVÉTELEK ÉS KIADÁSOK FELOSZTÁSÁNAK ÖSSZEFOGLALÁSA

Az infláció hatásának számításánál a GDP-arányos tételekből indultam ki (lásd i_B mutató). Mivel a nominális típusú bevételek és kiadások GDP-arányos egyenlege (T–G) negatív, ezért ebben az esetben a változatlan nominális szint miatt bekövetkező 1%-os reálérték-vesztés a GDP 0,07%-ával javítja a deficitet. Ehhez járul még hozzá az adórendszer progresszivitásának hatása (lásd 3. sz. táblázat), ami a bérek kompenzációja esetén a GDP növekedését meghaladó bevételt eredményez, és az egyenleget további 0,01%-kal javítja.

A decentralizált államháztartás döntésétől függő kiadások és bevételek GDP-arányos egyenlege ($P \cdot t_p - P \cdot g_p$) szintén negatív, ezért az inflációs kompenzáció elmaradása esetén a változatlan nominális szint a GDP-arányos egyenleget 0,13%-kal javítja.

A magánszektor bérre és fogyasztásra vonatkozó döntései által befolyásolt bevételek és kiadások egyenlege ($P \cdot t_d - P \cdot g_d$) ezzel szemben pozitív, ezért a kompenzáció (inflációs osztalék) elmaradása esetén a változatlan nominális szint a GDP-arányos egyenleget átlagosan 0,258%-kal ronthatja.

12. táblázat

Az államháztartási bevételek és kiadások feltételezett hatása 1%-os inflációs meglepetés esetén
(GDP százalékában)

	2000	2001	2004	Átlag
1. Kormányzati kontroll alatti bevétel-kiadás	–0,055	–0,046	–0,032	–0,044
2. Tételes adó – nominális transzfer + progresszió	–0,025	–0,033	–0,050	–0,036
3. Nominális típusú (T–G) és progresszió összesen (1+2)	–0,080	–0,079	–0,082	–0,080
4. Decentralizált államháztartás (DÁ) hatása ($P \cdot t_d - P \cdot g_d$)	–0,122	–0,132	–0,136	–0,130
5. Magánszektor (M) hatása ($P \cdot t_p - P \cdot g_p$)	0,260	0,265	0,250	0,258
6. Sem DÁ, sem M nem kompenzál (3 + 4 + 5)	**0,058**	**0,054**	**0,032**	**0,048**
7. Mind DÁ, mind M kompenzál (3)	**–0,080**	**–0,079**	**–0,082**	**–0,080**
8. Csak DÁ kompenzál (3 + 5)	**0,18**	**0,186**	**0,168**	**0,178**
9. Csak M kompenzál (3 + 4)	**–0,202**	**–0,211**	**–0,218**	**–0,21**

4. Az infláció tényleges hatása a vizsgált években

Az előző fejezetben bemutattam, hogy a bevételek és kiadások egy része egyértelműen felosztható reál és nominális típusú tételekre. Ennek alapján egyszerűen kiszámolható, hogy a nominálisan változatlan tételek reálértékvesztése hogyan hat a GDP-arányos bevételekre és kiadásokra. A magánszektor és a decentralizált államháztartás döntésétől függő bevételek és kiadások esetében azonban eddig alternatív, feltételezett eseteket vizsgáltam, nevezetesen e tételek vagy növekedtek nominálisan 1%-kal (mint a reál típusúak), vagy nominálisan változatlanok maradtak. Mivel a tényleges helyzet valószínűleg e két szélsőérték között helyezkedett el, ezért csak a konkrét esetek áttekintésével állapítható meg, hogy a döntéstől függő kiadások és bevételek esetében mennyiben kompenzálták az inflációs meglepetést, illetve mennyiben veszítettek reálértékükből.

A számítások elvégzése előtt minden tétel esetében tisztázni kell, hogy arra az inflációs meglepetésnek vagy a túl alacsony hivatalos prognózisnak volt-e hatása. A számításnál ugyanis mindkét esetben 1-1 százalékpontos eltérés hatását vizsgáltam, míg a valóságban a kétféle „meglepetés" mértéke eltérő volt (1. sz. táblázat π_u, és π_u,ktg oszlop). Általában a hivatalos prognózis hatása érvényesül a kormányzat által meghatározott tételeknél, a decentralizált államháztartás kormányzattól kapott támogatásainál – ez utóbbi meghatározó súlya miatt áttételesen a decentralizált államháztartás végső kiadásainál –, az adórendszer nominálisan meghatározott elemeinél, az inflációt év közben nem követő transzferek mértékénél. A magánszektort érő inflációs meglepetés az adóalapok és a bért követő transzferek alakulására van hatással.

4.1. NOMINÁLIS TÍPUSÚ TÉTELEK

A nominális típusú tételek értékvesztését úgy számítottam ki, hogy a GDP-arányos tételeket az inflációs meglepetés (π_u,prog) mértékével szoroztam. Ez a 0,1-0,8%-kal javította a GDP-arányos elsődleges egyenleget. A korábbi számításhoz hasonlóan itt sem számszerűsítettem a megtakarítás azonnali felhasználásra irányuló diszkrecionális intézkedéseket. A nem reagáló kormányzati politika feltételezése révén azt az egyenlegjavulást mutatom be („inflációs osztalék" mínusz kompenzáció a decentralizált államháztartásban), amit az inflációs meglepetés, illetve a túlzottan alacsony hivatalos prognózis önmagában eredményezett.

13. táblázat

A nominális típusú tételek GDP-arányának csökkenése
(GDP százalékában)

	1995	1996	1998	2000	2001	2004
Tételes adók	–0,258	–0,105	–0,033	–0,146	–0,123	–0,034
Nominális típusú transzferek	–0,697	–0,237	–0,053	–0,198	–0,185	–0,071
Központi kiadások	–0,604	–0,163	–0,043	–0,250	–0,199	–0,056
Központi „egyéb" bevételek	–0,203	–0,100	–0,009	–0,064	–0,057	–0,022
Egyenleg	0,840	0,195	0,054	0,239	0,204	0,070

4.2. A MAGÁNSZEKTOR BÉRÉNEK ÉS FOGYASZTÁSÁNAK KOMPENZÁCIÓJA

Először azt vizsgálom, hogy a meglepetés hatására év közben bekövetkezett-e a bérek kompenzációja. Ezután nézem meg, hogy a lakossági reáljövedelem esetleges csökkenése hogyan érintette a vásárolt fogyasztást. Végül a társasági nyereség adóalapjának kérdésével foglalkozom. Amennyiben az inflációs meglepetés a vállalati és lakossági jövedelmek között csoportosít át, pl. hatóságiár-emelés vagy élelmiszerársokk esetén, akkor bérhez és fogyasztáshoz kapcsolódó bevételek kiesését valamennyire mérsékli a társasági adó többlete.[26] Az előző fejezet számítása ezzel szemben abból indult ki, hogy a bérek csökkenése miatti bevételkiesést a társasági adó adott évi többlete egyáltalán nem ellensúlyozza. Egyrészt a vállalati jövedelmezőségben nem feltétlenül várható javulás, így például az energiaársokk, az árfo-

[26] Egy korábbi tanulmányhoz végzett számításaim során ezt feltételeztem (Kovács, 2005 II-2. táblázata, lásd a mellékletben).

lyam-leértékelés vagy indirekt adók emelése esetén. Másrészt a társasági adó alapja és az adófizetési kötelezettség ráadásul még akkor sem feltétlenül növekszik adott évben, ha a jövedelmezőség javul, mert a különböző szabályok, veszteségelhatárolás és adókedvezmények miatt ez a kapcsolat rövid távon kevésbé szoros. Mindezt a konkrét vizsgálat során ellenőriztem.

4.2.1. Kormányzati intézkedések miatti inflációs meglepetés esetei: 1995 és 2004

A csaknem 10 százalékpontos 1995. évi inflációs meglepetés esete a legösszetettebb epizód. Márciusban egyrészt egy speciális jellegű indirektadó-emelés történt; a 8 százalékos vámpótlék kivetése csak a fogyasztási célú importot terhelte. Emellett sor került az árfolyam egyszeri nagyobb leértékelésére, amelyet a csúszóleértékelés bevezetése követett, aminek hatása tovább emelte az import után fizetett vám- és áfabevételt. Az infláció megugrását eredményezte az is, hogy a hatósági árak (energia, gyógyszer) emelése a szokásosnál is nagyobb mértékben haladta meg az átlagos inflációt.[27] Ezzel szemben 2004-ben az inflációs meglepetés mértéke csekély volt, de a meglepetés infláció összefüggghetett az indirekt adók emelésével (ami ebben az esetben nem váratlanul történt).

A bérek kompenzációja

Az 1995. évi leértékelés hatásait a NEM-modell segítségével már szimulálta egy MNB-tanulmány, és azt találta, hogy a bérek kompenzációja nem történt meg[28] (Kovács, 2005). A tanulmány az adóbevalláson alapuló vállalati szintű adatokon (továbbiakban vállalati panel) is kimutatta a bérköltségek visszafogását, hiszen az a környező évekkel összehasonlítva kiugró mértékben mérséklődtek a bevételarányos személyi jellegű ráfordítások.[29] Ha az indirektadó- és hatóságiár-emelés hatásait is tükröző negyedéves bér idősort is megvizsgálom, akkor ez is azt erősíti meg, hogy 1995-ben a versenyszektor átlagbére nem alkalmazkodott. Mindez abból a szempontból nem meglepő, hogy az inflációs sokk a béremelések után, az első negyedévet követően jelentkezett. A harmadik negyedévtől kezdve minimális kompenzáció volt, ami az éves bérindexet körülbelül 0,7%-kal növelhette. Ennek hátterében az a kormányintézkedés állt, amely lehetővé tette a nyereséges állami vállalatok számára, hogy az Érdekegyeztető Tanácson elfogadott mértéket meghaladó béremelést hajtsanak végre.[30]

2004 elején a bérinfláció követte az infláció megugrását, azonban az év további részében visszafogottabb lett, az áfa és a jövedéki adók emelésének egyszeri inflációs hatása nem épült be a következő évre vonatkozó várakozásokba. A bérinfláció reális inflációs várakozás esetén is csak elhanyagolható mértékben lett volna magasabb; trendje csökkenő volt, ráadásul a 2004-re vonatkozó várakozások emelkedése miatt még a csekély mértékű inflációs meglepetés is eltűnt az első hónap után.[31] A NEM szimuláció eredménye szerint a fogyasztás reálértékének visszafogása a kereslet szűkítésén keresztül hatott a kínálati oldalra is, ahol a bértömeg csökkenését okozhatta, elsősorban a foglalkoztatottak létszámának csökkentése révén. Mivel a meglepetés mértéke a teljes sokk egyharmadát tette ki, ezért feltételeztem, hogy ennek a 0,03%-os hatásnak is egyharmada kapcsolódik a meglepetéshez.

---

[27] Simon (1996) szerint az infláció 1995-ös gyorsulásának 40 százalékát okozhatta az importált inflációs nyomás megugrása. Az MNB Éves Jelentése (1995) ennek a tényezőnek 30%-os súlyt adott.

[28] A modell az elméletben általánosan elfogadott hatásmechanizmusokra épül. A NEM elsősorban előrejelző modell, azonban bizonyos feltételezések mellett becslés készíthető a meglepetés infláció múltbeli hatását illetően is. Korábban e modellel készült szimuláció arra vonatkozóan is, hogy különböző típusú, egységnyi (GDP 1%-át elérő) fiskális kiigazítások mekkora növekedési és inflációs hatással járnak (Horváth et al., 2006). E szimulációk között szerepelt az indirekt adók emelése és a hatósági árak átlagos inflációt meghaladó emelése, amely eredmények összevethetőek jelenlegi eredményeinkkel.

[29] A tisztított adatbázisról részletes információkat lásd Kátay–Wolf (2004).

[30] 1995 elején még jelentős volt az állami tulajdonú vállalatok súlya. Az év során e vállalatok negyedét értékesítették, 1995 végére a korábbi állami vagyon 70%-át privatizálták. A veszteséges állami vállalatoknál a keresettömeg csak 6%-kal, a nyereséges körben az átlagkereset 15%-kal nőhetett, ami jelentősen elmaradt a nem állami vállalatok béremelésétől. Ezért ezt a márciusi kormányhatározatot novemberben módosították, lehetővé téve, hogy az átlagosnál nyereségesebb állami vállalatok mozgóbér-kifizetéssel 21%-os átlagkereset-növekedést érhettek el, ami már közel állt a nem állami vállalatok béremeléséhez.

[31] A vártnál nagyobb inflációs hatás hátterében az állhatott, hogy az áfa emelése előrehozott áremelésre adhatott lehetőséget az év elején. Az előrehozásra utal Gábriel és Reiff eredménye, amit a KSH fogyasztóiárindex-számításhoz használt boltszintű árfelírásainak vizsgálatával kaptak.

14. táblázat

A 2004-es indirektadó-emelésen belül a meglepetés hatása
(százalék)

Fogyasztóiár-index	0,25
Bértömegindex a magánszektorban	–0,01
Vásárolt lakossági fogyasztás (nominális index)	0,11
Vásárolt lakossági fogyasztás (reál index)	–0,14

Forrás: NEM szimuláció.

A fogyasztás kompenzációja

1995-ben a lakossági nominális vásárolt fogyasztás negyedéves idősorában nem figyelhető meg a második negyedévben megugrás, reálértékben ennek megfelelően törés jelenik meg.[32] A pénzügyi közvetítő rendszer fejletlensége, és ebből adódóan a likviditáskorlátos háztartások magas aránya miatt a lakosság nem tudta simítani a reáljövedelmek visszaesését.[33] Sőt a fogyasztás – főként a tartós fogyasztási cikkek és az ital, dohány fogyasztása – még a reáljövedelmeknél is nagyobb mértékben esett vissza. A lakosság részben tartósnak ítélhette a jövedelmének a visszaesését, azaz az alacsonyabb várt jövőbeli jövedelmek hatása is megjelent a fogyasztás visszaesésében (Kovács, 2005). A biztonsági motívumú megtakarítások alapján az sem zárható ki, hogy a lakosság inkább bizonytalan lett a jövőbeli jövedelmeket illetően.

2004-ben az indirekt adók emelése a GDP 0,9 százalékának megfelelő államháztartási többletbevételt jelentett. Ebben az esetben a magasabb infláció nem elsősorban a lakossági és vállalati jövedelmek között csoportosított át, hanem az államháztartási és magánszektor között.[34] A magánszektoron belül elsősorban a lakosság terhére valósult meg az adóemelés. A magasabb adó hatása azonban csak részben jelent meg nagyobb nominális fogyasztásban, e részleges kompenzációból adódóan a fogyasztás reálértéke 0,4 százalékkal mérséklődött (14. sz. táblázat). Feltételeztem, hogy a meglepetés hatása ennek egyharmada lehetett, ebből adódóan a fogyasztás kompenzációja részleges lehetett, és a fogyasztás reálértéke 0,14%-kal csökkent.

A vállalati jövedelmezőség alakulása

A továbbiakban az összetett – leértékelésre, indirektadó-emelésre és hatóságiár-emelésre támaszkodó – 1995. évi epizódot vizsgálom.

Kovács (2005) eredményei alapján az feltételezhető, hogy a leértékelés hatására a folyó fizetési mérleg javult, ami elsősorban a vállalatok finanszírozási képességének emelkedéséből adódott. A tartós árfolyamgyengülés fix nominális szerződések esetén növelte az exportáló vállalatok árbevételét, azonban a nominális bérköltség eleinte nem változott, így a vállalati jövedelmezőség javult.

Amint korábban láttuk, Kovács (2005) a NEM szimulációt kiegészítette a vállalati panel vizsgálatával. A NEM ugyanis a vállalati szektor jövedelmezőségének magyarázatánál nem számol az importtermékek termelésben betöltött szerepével. Mivel a leértékeléssel az importtermékek ára emelkedett, ez ronthatta a jövedelmezőséget, ami ellensúlyozhatta a reál-

[32] A fogyasztás kompenzációját illetően a NEM eredményei kevésbé alkalmazhatóak az 1995. évi indirektadó- (vámpótlék-) emelés vizsgálatára, mert a modellben nem kap jelentős szerepet a vám, amelynek súlya az elmúlt évtizedben fokozatosan csökkent. Amennyiben az áfa hatásához hasonlítanánk a vámpótlék hatását, akkor torz eredményt kapnánk. Mint láttuk, amennyiben a béreknél és egyéb lakossági jövedelmeknél nem valósul meg a kompenzáció, akkor a fogyasztás reálértéke csökken. A kereslet csökkenése a belföldi termelést visszaveti. A vámpótlék kivetése annyiban eltér ettől, hogy ebben az esetben a csökkenő keresleten belül a belföldi termelők versenyképesebbé váltak, így a két hatás eredőjét kellene megbecsülni. A vállalati panel vizsgálata nem mutatott kiugró változást a vállalati jövedelmezőség javulásában, ennek alapján feltételezhető, hogy ez a hatás egyenlegében nem volt jelentős.

[33] E korlátok mértéke időben csökken, de számítások szerint az 1970–1998-as időszakban a jövedelmeknek átlagosan 83 százaléka felett olyan háztartások rendelkeztek, amelyek likviditása korlátos volt (Menczel, 2000).

[34] Egy ECB-tanulmány (Henry et al., 2004) nyolc jegybanki modellel szimulálta az indirekt adók emelésének hatását. Eredményük szerint egy GDP 1%-át kitevő indirektadó-emelés esetén a reál GDP átlagosan 0,35%-kal csökken, ami a nominális GDP 0,65%-os növekedését jelenti. Ez majdnem megegyezik a NEM szimuláció eredményével, ha azt is átszámoljuk 1%-os sokkra.

bérek csökkenése révén bekövetkező jövedelmezőségjavulást. A vállalati panel alapján Kovács (2005) azt állapította meg, hogy a stabilizációs csomag hatása a vállalati szektor jövedelmezőségére nem mutatható ki. A vállalatok profitabilitása 1995-ben erősödött ugyan az előző évhez képest, de ez nem jelent kiugró eltérést attól az 1993–1997 között megfigyelhető tendenciától, hogy a profithányad folyamatosan javult. Erre azt a magyarázatot találta a tanulmány, hogy az árfolyamgyengülés bérköltségcsökkentő hatását jelentős mértékben ellentételezi az importköltségek ellenkező irányú változása. Általánosságban az a megállapítás tehető, hogy a fenti összefüggés miatt a vállalati szektor jövedelme inkább más tényezőktől függ, és nem annyira az árfolyam alakulásától (Kovács, 2005). Az egyetlen kormányzati intézkedés, ami 1995-ben a vállalati jövedelmeket egyértelműen emelte, a drasztikus gyógyszer- és energiaáremelés volt, ez azonban a fenti eredményekben nem tükröződött.

4.2.2. Külső tényezők miatti meglepetés: 2000

A vizsgált évek közül a 2000-es év két szempontból is kivételnek tekinthető. Egyrészt ebben az évben a gazdaságpolitika dezinflációs hatású volt, a hatóságiár-emelés elmaradt az átlagos inflációtól és a csúszóleértékelés üteme is havi 0,3 százalékra csökkent áprilistól, emellett a kormányzati béremelés is alacsonyabb volt, mint a magánszektorban.[35]

Másrészt a meglepetés exogén tényezők hatására következett be, 1999 elejétől kezdve a világpiaci energiaárak, majd 1999 végétől a belföldi élelmiszerek ára nőtt meg. Ez lökést adott a piaci szolgáltatások inflációjának, amely 2000 májusától kezdett gyorsulni. Ennek ellenére az éves átlagos inflációra vonatkozó várakozások csak az utolsó negyedévre – amikor az éves átlag nagyrészt már determinált volt – váltak reálissá, vagyis a meglepetés későn lett nyilvánvaló.

A bérek kompenzációja

A második félévben megtorpanó, és ideiglenesen visszaforduló dezinfláció miatt a magánszektor bérdinamikája (bérinflációja) a kezdeti lassulást követően gyorsulni kezdett (MNB Éves jelentés, 2000). A viszonylag gyors évközi nominális alkalmazkodást a feldolgozóiparban a termelékenység növekedése tette lehetővé, így a versenyképesség nem romlott, bár korábbi javulása megállt. A meghatározó adóalapok egyike, a magánszektor bére tehát fenntartotta reálértékét, így az ebből származó állami bevételek reálértéke is fennmaradt.

A fogyasztás kompenzációja

Az inflációs meglepetés valószínűleg a másik adóalapot, a lakossági vásárolt fogyasztást is csak kisebb mértékben érintette, vagyis hatását kompenzálták. A fogyasztás dinamikája mérséklődött az előző évhez képest, ennek egyik oka az lehetett, hogy az államtól származó pénzbeni jövedelmek (juttatások, bérek) visszafogottan nőttek. Ez részben összefüggethetett azzal, hogy a költségvetés a reálisnál 3,4 százalékponttal alacsonyabb inflációs prognózison alapult. A kisebb mértékben bővülő fogyasztás másik oka a jövedelem és fogyasztásdinamika közötti elnyílás szűkülése volt. Továbbra is fennmaradt azonban az a tendencia, hogy a lakosság a jövedelmek növekedését meghaladó ütemben növelte fogyasztását, ehhez a hitelfelvételi korlát oldódása is hozzájárult.

A vállalati jövedelmezőség alakulása

Nem csupán a két legnagyobb adóalap (bér, vásárolt fogyasztás) reálértelemben vett növekedése nem tért el lényegesen attól, ami az inflációs meglepetés nélkül lett volna, hanem a társaságiadó-alap növekedése sem (MNB Éves jelentés, 2000). Ennek egyik oka az lehetett, hogy az inflációs meglepetés jelentős része már év elején bekövetkezett, és a versenyszektor béremelései viszonylag rövid időn belül alkalmazkodtak.

[35] Lásd: 1113/1999. (XI. 19.) Kormány Határozatot a 2000. évi várható áralakulásról és az árintézkedésekről. Ebben a hatósági árak emelését 6%-ban maximálták, és erre kérték fel az önkormányzatokat is, továbbá a gyógyszerárak emelkedésnek korlátozására bevezették a maximált tender árat. A munkavállalói és munkáltatói érdekképviseleteket 8-9%-os béremelés elfogadására kérték fel, azzal, hogy az állami tulajdonos is hasonló magatartást tanúsítson.

4.2.3. A magánszektor döntéseinek hatása az elsődleges egyenlegre

Az előzőekben vizsgált három évben a következőképpen foglalható össze a magánszektort érő inflációs meglepetés hatása:

15. táblázat

A magánszektor döntéseinek tényleges hatása
(GDP százalékában)

	1995	2000	2004
Bérkompenzáció elmaradása	–8,4	0	–0,01
Fogyasztáskompenzáció elmaradása	–9,1	0	–0,14
Magánszektor által fizetett adók	–2,837	0,031	–0,020
Bértől függő transzferek	–1,349	0	0,000
Egyenleg	–1,487	0,031	–0,020

1995-ben az adók GDP-arányát a GDP 2,8%-ával csökkentette a bérek és fogyasztás elmaradó kompenzációja, még akkor is, ha levonjuk ebből az állami bérek csekély évközi kompenzációjának hatását. Mivel a nyugdíjemelés tárgyévi bérindexálását éppen 1996-tól kezdve váltotta fel a visszatekintő indexálás, ezért a bérek jórészt elmaradó kompenzációja kétszeres súllyal (két éven át) csökkentette a nyugdíjak reálértékét. Ez magyarázza a jelentős, a GDP 1,3%-át elérő kiadáscsökkentő hatást (ami pénzforgalmilag részben 1996-ra húzódott át). Egyenlegében a GDP-arányos elsődleges egyenleg 1,5%-kal romlott.

2000-ben ezzel szemben az 1,3 százalékpontos meglepetés kompenzációjára sor került, miközben a progresszivitás (magasabb szja-sávokba történő belenövés) miatt a GDP-arányos bevétel 0,03%-kal nagyobb lett. A progresszivitás hatását növelte, hogy a sávok valorizációjára a ténylegesnél 3,1 százalékponttal alacsonyabb hivatalos prognózis hatott.

2004-ben a fogyasztás kompenzációja részleges volt, az elmaradás mértéke 0,14%, ami a GDP-arányos indirekt adókat 0,02 százalékkal csökkentette. A bérszint kompenzációja teljes volt, de az 1,1%-kal alultervezett infláción alapuló valorizálás növelte a progresszivitás hatását, így a GDP-arányos bevételek 0,01%-kal magasabbak lettek. Ez ellensúlyozta a foglalkoztatottak –0,01 %-os létszámcsökkenésének állami bevételekre gyakorolt negatív hatását.

4.3. A DECENTRALIZÁLT KIADÁSOK ÉS BEVÉTELEK KOMPENZÁCIÓJA

4.3.1. A helyi önkormányzatok kompenzációs döntései

A helyi önkormányzatok mozgásterét finanszírozási oldalról behatárolja az államháztartási törvény eladósodást korlátozó rendelkezése és a nettó kincstári finanszírozás, ami a köztartozásokat megakadályozza. Nemzetközi összehasonlításban magasnak tekinthető, hogy a kiadásból 60-70 százalékos részt fedez a központi támogatás, a fennmaradó rész zömét finanszírozza a saját hatáskörben realizált bevétel (működési bevétel, helyi adók, vagyonértékesítés). Kisebb mértékben a deficit is fedezte a kiadásokat, mivel az önkormányzatok számára egyszerű finanszírozást biztosított a privatizációs bevétel (lásd 1. sz. ábra).

1. ábra

Az önkormányzati kiadások fedezetének szerkezete

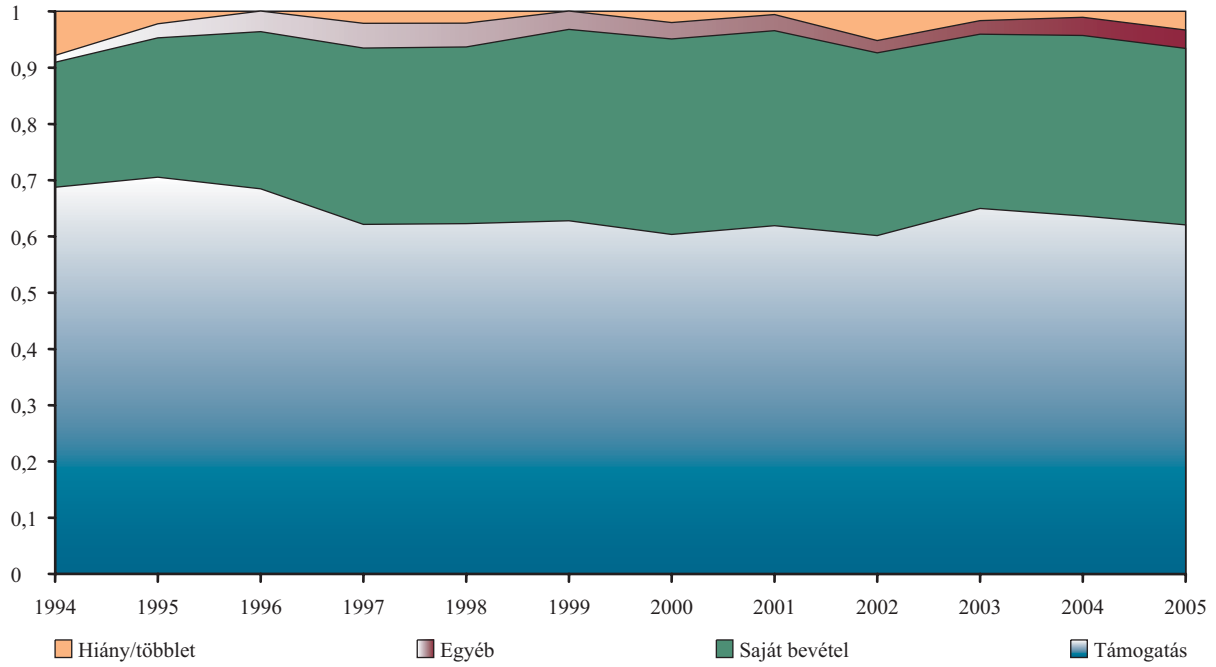

Az ábrából az is látható, hogy miközben a támogatások aránya 70%-ról 60%-ra csökkent, a saját bevételek aránya nőtt, és időnként a deficit finanszírozta a kiadásokat. A támogatások visszafogásának egyik eszköze lehetett az inflációs meglepetés, ill. az alacsony inflációs prognózis is, amire adott évben az önkormányzatok azonnal a kiadásaik reálértékének csökkentésével reagálhattak (nem kompenzálták az inflációt), vagy választhatták bevételeik vagy deficitjük növelését is.

A fejlett OECD-országok tapasztalatai azt mutatják, hogy a támogatások csökkentésére a helyi önkormányzatok (t és t+1 időszakban) részben adóemeléssel reagálnak, működési bevételeiket nem emelik. Az adóemelés azonban átmeneti, azaz a fejlett OECD-országok kiadásaikat nem kívánják tartósan adóból fedezni. Ez arra utal, hogy a korábbi feltételezésekkel szemben a „légypapírhatás" mindkét oldalon működik, vagyis nem csupán a kapott többlettámogatás vezet többletkiadáshoz, hanem a támogatások visszavétele is hatással van a kiadásokra[36] (Darby et al., 2004).

Amennyiben esetünkben az összes saját bevétel GDP-arányos változását nézzük, akkor a reakció nem egyértelmű, illetve úgy tűnik, hogy a következő évben minden esetben történt emelés, ami 1998-ban és 2004-ben kisebb mértékben már adott évben elkezdődött. A kiadási oldal inflációs kompenzációjának fedezetét tehát e két évben részben adóemelés, illetve az egymást követő epizódok (1995–96, 2000–2001) esetében a második évben az előző év utólagos bevételi korrekciója teremtette meg.

A táblázatból látható, hogy 1995–96-ban és 2000-ben és 2004-ben a támogatások olyan mértékű csökkentése valósult meg, hogy az nemzetközi összehasonlításban is a „nagy visszafogás" kategóriájába tartozik. Ez alól kivétel a választásra készülő 1998. és 2001. év. Az előző táblázat alapján a mi esetünkben is szorosan követi az önkormányzati kiadás a központi támogatások alakulását.

[36] Az Egyesült Államokban Oates becslése szerint a nem címkézett transzfereknek a 10-15%-a jelenik meg mint önkormányzati többletkiadás (a többi a be nem szedett bevételeket ellensúlyozza). Az általa idézett más szerzők (Pechman, Gramlich) ennél jóval magasabb, 52, illetve 40-50%-os többletkiadást tulajdonítanak az ilyen támogatások hatásának (Oates, 1994). Ez a jelenség a „légypapírhatás", aminek e szerzők szerint a potenciális aszimmetria is jellemzője. Amíg az önkormányzatok kiadásai érzékelhetően növekednek költségvetésitöbblet-transzferek esetén, addig a transzferek elvesztésére kiadásaik aránylag érzéketlenek. Ezt lehetett tapasztalni a nyolcvanas években az Egyesült Államokban, amikor a Reagan-kormányzat fiskális szigorítást hajtott végre (Gramlich,1987). Ez a kiigazítás jelentős részben a tagállamok és a helyi önkormányzatok költségvetési támogatásainak csökkentésére támaszkodott. Az önkormányzatok erre válaszul a helyi adók növelésével szinte változatlanul tartották fenn kiadási oldalukat.

16. táblázat

Önkormányzati kiadás-bevétel és egyenleg változása
(GDP százalékában)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Támogatás változása	–1,43	–0,96	*–0,65*	***0,10***	–0,25	–0,62	***0,34***	*0,29*	0,69	–0,44	*0,07*
Kiadás változása	–2,43	–0,99	*0,27*	***0,13***	–0,50	–0,51	***0,24***	*0,84*	0,07	–0,41	*0,45*
Saját bevétel változása	–0,18	0,17	*0,52*	***0,05***	0,18	–0,09	***0,07***	*0,0*	–0,18	0,02	*0,05*
Egyenleg változása	0,98	0,31	*–0,29*	***0,00***	0,29	–0,25	***0,18***	*–0,62*	0,47	0,08	*–0,31*

Vizsgált évek vastagon, helyi választás éve és az azt megelőző év dőlt betűvel szedve.
***Forrás: saját számítás*[37].**

1995–1996-ban a fiskális kiigazítás megjelent a támogatások reálértékének nagyon jelentős visszaesésében, amit az önkormányzati kiadás még jelentősebb visszafogása követett, mivel az önkormányzatok nem tudták hiányukat növelni, sőt induló (1994. évi) deficitjük szintjét is jelentősen csökkenteniük kellett a kiadások még erőteljesebb csökkentésével.

A 2000-es és 2004-es évek az enyhe fiskális szigorítás évei voltak, aminek terhei azonban leginkább az önkormányzati támogatások visszafogásában jelentkeztek. Az önkormányzati kiadások ezekben az években is nagyrészt követték ezt a visszafogást.

Az 1998-as és 2001-es év viszont az országos és helyhatósági választási ciklus végére esik. Ez semleges, illetve laza fiskális politikához vezetett, ami a támogatások minimális növekedésével járt. Az önkormányzati kiadás ismét elég szorosan követte a támogatásokat, ezúttal kismértékben meghaladva azok bővülését.

A támogatások és a kiadások viszonylag szoros együttmozgása alapján az inflációs meglepetésből, ill. alultervezésből eredő visszafogást csak minimális mértékben kompenzálhatták az önkormányzatok.[38] Kiindulásként az a feltételezett eset fogadható el, hogy kompenzáció nem történt, és a továbbiakban ehhez a végponthoz képest készítek becslést a kompenzáció mértékére vonatkozóan.

A saját bevételek kompenzációja

Amint említettem, a saját bevételek közül a helyi adókat a magánszektor döntéseinél vettem figyelembe. Ennek megfelelően csak a kivételes évet jelentő 1995-ben nem tételeztem fel kompenzációt, a többi év esetében a helyi adó reál típusú bevételként viselkedett.

A nem adójellegű folyó bevételek növekedési üteme a helyi adókkal ellentétben nem haladta meg a GDP növekedési ütemét, sőt általában attól jóval elmaradt. E tételeknél tehát nem állapítható meg a támogatások reálértékvesztésének kompenzációja, vagyis nominális típusúnak minősíthetőek. Ez az eredmény összhangban áll a fejlett OECD-országok tapasztalataival (Darby et al., 2004).

Ez a megállapítás a nem adójellegű tőkebevételekre, vagyis a reáleszközök értékesítéséből származó bevételekre is igaz. Mivel azonban feltételeztem, hogy ezek a nominális típusú bevételek – áttételesen – összefüggőhetnek a beruházási kiadásokkal, ezért az önkormányzati beruházási kiadások vizsgálatánál ezeket a bevételeket is figyelembe veszem, vagyis a következőkben a „nettó beruházás” kompenzációját vizsgálom.

[37] 2001-ben a saját bevételek közül a támogatások közé soroltuk át azt a „felhalmozási bevételt”, amelyet önkormányzatok az ÁPV Rt.-től a gázközmű-privatizáció kapcsán kaptak (a GDP 0,23%-a).

[38] Az önkormányzatok saját inflációs várakozása a hivatalos prognózist jelentősen felülmúlhatta (Tárki, 2001). Azonban a kiadásaikat 60-70%-ában fedező támogatást ez az alacsony prognózis határozta meg, és még saját – nem adójellegű – bevételeik is inkább ezzel az alacsony dinamikával nőttek. Ennek az az oka, hogy a folyó bevételeiket és a helyi adót is jellemzően saját inflációs várakozásuk alatti ütemben tervezték (Tárki, 2001).

A nettó beruházási kiadás kompenzálása

Az önkormányzati beruházás lazábban függ a központi támogatások alakulásától, mint a többi kiadás. A következő ábrán látható, hogy a beruházás viszonylag ciklikus mintát követ, a választás utáni két év általában csökkenő, a választás éve és az azt megelőző évben pedig növekvő kiadást eredményez. E ciklikus mintában annyi változást hoz a támogatás változása, hogy az 1995–96-os visszafogás a szokásos beruházási visszaesést átmenetileg erősítette, a többi évben jelentősebb hatás nem látszik.

2. ábra

Központi támogatás és önkormányzati beruházás változása
(GDP százalékában)

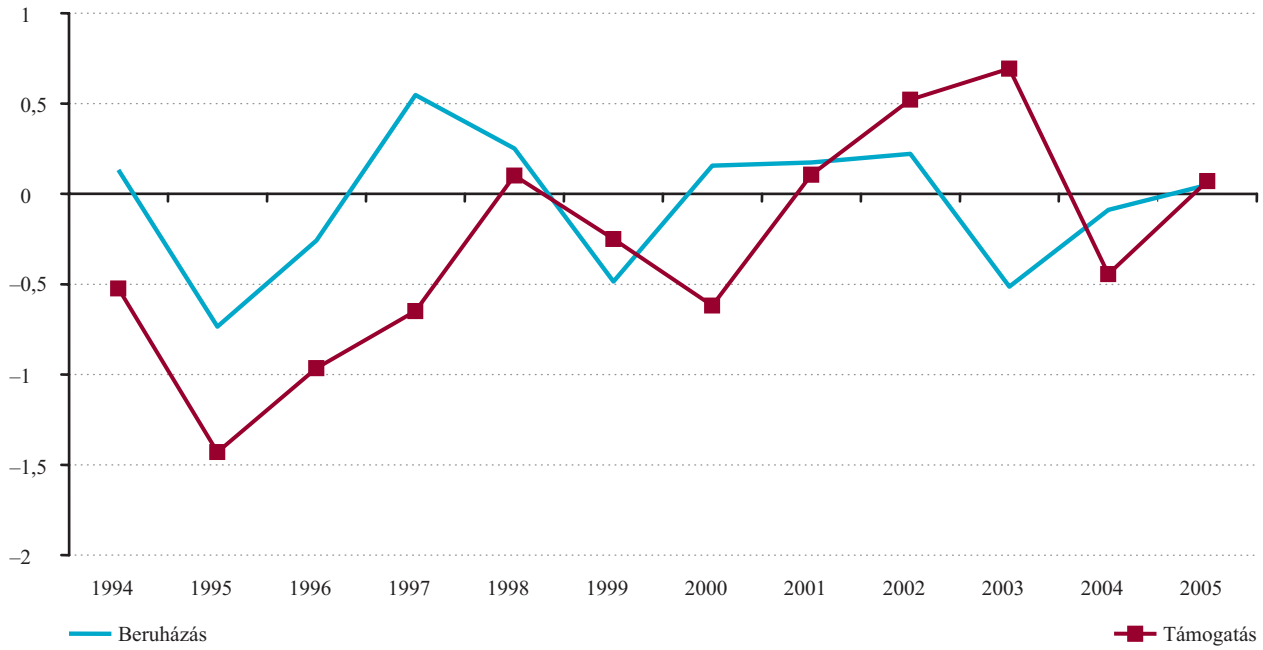

1995. és 2004. kivételével a beruházásoknál is megfigyelhető az, hogy tényleges növekedés a költségvetési irányszámok dinamikáját jelentősen meghaladta, sőt a prognózist meghaladó infláció kompenzációjánál is nagyobb többletkiadás valósult meg. E számításnál az önkormányzatok beruházási kiadásait nettó módon, azaz a reáleszközök értékesítésével csökkentett mértékben vettük figyelembe, hiszen ennek a bevételi irányszámnak a mértéke is évről évre alultervezettnek bizonyult, vagyis a beruházási kiadások terven felüli dinamikáját részben ez fedezte. A többletkiadás mértéke nagyobb szórást mutat, 3,4 és 23,8% között mozog. Az inflációs kompenzáción felül a legkisebb többletemelés 1996-ban történt, amikor a fiskális megszorítás miatt még az alacsony infláció mellett is eleve 15,6%-os reálérték-visszafogást irányoztak elő. A legnagyobb többletemelésre 1998-ban került sor, amikor egyrészt a választási év miatt saját forrásból is többet ruháztak be az önkormányzatok, másrészt több felhalmozási transzferhez is jutottak. 2000-ben „mindössze" 16,1%-os volt a többletkiadás, ennek szintén a tervezettnél magasabb felhalmozási transzfer volt a magyarázata. A 2001-ben jelentkező 12,6%-os többletkiadás hátterében pedig a közeledő választási év állhat.

A működési kiadások kompenzációja

Elvi különbség tehető a különböző jellegű kiadások között abban a tekintetben, hogy azonnal (év közben) feltételezhető-e az infláció ellensúlyozásának a szándéka, vagy sem, más szóval van-e jelentősége annak, hogy rövid távon hogyan alakul a kiadások reálértéke. Reálisan azoknál a működési kiadásoknál számíthatunk erre, ahol az államháztartás ellenértéket kap, így az *áruk és szolgáltatások* vásárlása, illetve az állami foglalkoztatottak kompenzációja, vagyis a *bérkiadás* esetében.[39]

[39] Vizsgálatok szerint a saját várható gazdasági helyzetüket pesszimistán megítélő önkormányzatok nagyobb arányban vettek igénybe működési hitelt. Ezzel szemben a beruházásihitel-igényeket más tényezők motiválták, ami egybevág a megfigyelt – választásokhoz köthető – beruházási ciklus létével (Tárki, 2001).

A működési kiadások esetében annak vizsgálata, hogy ténylegesen mi történt, mind *technikai*, mind *tartalmi* okokból nehézségekbe ütközik.

Egyrészt technikai problémát jelent, hogy a költségvetési előirányzatok, az önkormányzatok központilag feltételezett irányszámai[40] nominális értékekre vonatkoznak, nem pedig a kiadások százalékos változására. Ebből adódóan – miközben a tényszámok indexe könnyen megállapítható – gyakran nehéz megállapítani, hogy mi volt a százalékos növekedésre vonatkozó elképzelés, hiszen a tervezés időpontjában a bázisidőszakra még csak prognosztizált érték állt rendelkezésre. Ennek megfelelően az egyes kiadások növekedése terv- és tényszinten csak fenntartásokkal vethető össze, az eredmények értelmezése óvatosságot igényel.[41]

Másrészt tartalmilag csak a kompenzáció elmaradása állapítható meg az adatok alapján, amikor egyes kiadások tervezett növekedése nem valósult meg. A többi évben viszont, amikor a tényszámok dinamikája a tervezett növekedést meghaladta, nem lehet olyan egyszerű eldönteni, hogy ebből mennyi volt az alultervezett infláció kompenzációjának hatása. Természetesen, ahol a tervezett növekedés túllépése nem éri el az alultervezés mértékét, akkor csak részleges kompenzációról beszélhetünk. A probléma ott jelentkezik, ahol a tervek már eleve a kiadási növekedés mérséklését vagy visszafogását tartalmazták. (A tervezett kiadásnövekedés viszonyítási alapjának az egyszerűség kedvéért a GDP ténylegesen megvalósult nominális növekedését választottam. Az ennél alacsonyabb tervezett kiadásnövekedést *visszafogottnak*, az ennél magasabb kiadásnövekedést *dinamikusnak* minősítettem.)

Kétféle megoldás választható:

– A kompenzáció *arányosítható* az eleve tervezett nominális visszafogás mértéke és az inflációs alultervezés mértéke között. Ez azt feltételezi, hogy a kétféle „sokk” egyidejűleg éri az önkormányzatokat.

– A kompenzáció azzal az esetleges maradékkal azonosítható, ami az eleve tervezett visszafogás kompenzációján felül adódik. Ez azt feltételezi, hogy az inflációs sokk később jelentkezik, és az önkormányzatok addigra kimerítik kompenzációs lehetőségeiket.

A kétféle megoldás közül a konkrét számításnál az arányosítást választottam, kivéve az 1995. évi epizódot, amikor az inflációs meglepetés csak az I. negyedévet követően következett be.

17. táblázat

A kompenzáció becslése a tényszámok alapján

	Visszafogott terv	Dinamikus terv
Tervtől elmaradó növekedés	Nincs kompenzáció	Nincs kompenzáció
Terven felüli, de alultervezés mértékét el nem érő növekedés	Részleges, arányosított kompenzáció	Részleges kompenzáció
Terven felüli, alultervezés mértékét meghaladó növekedés	Arányosított kompenzáció	Teljes kompenzáció

[40] A költségvetési törvény általános indoklása után mellékletben szerepel a helyi önkormányzatok mérlege. Ebben a központ által átutalt támogatások, szjarészesedés, illetve tb-transzferek – mivel ezeknek az alrendszereknek a mérlegéből adódnak – valódi előirányzatok. Az önkormányzatok saját bevételei és kiadásai viszont a költségvetés által valószínűsített értékek, amelyektől természetesen az önkormányzatok költségvetésük készítésekor eltérhetnek, de amelyek mögött bizonyos determinációk (helyi adók felső korlátja, minimális ellátási szintek, adósság utáni kamat stb.) húzódnak meg. A tapasztalatok szerint a tényleges teljesüléstől az önkormányzatok saját költségvetései gyakran nagyobb mértékben térnek el, mint a költségvetési törvényben szereplő eredeti prognózis. Egyébként 1999-ig az önkormányzati mérleg következő évre vonatkozó adatainak elnevezése „országgyűlési előirányzat” volt, 2000 óta a valóságos helyzetnek jobban megfelelő „irányszám” megjelölés szerepel.

[41] Elvileg nem a költségvetésben szereplő irányszámokból, hanem az önkormányzati költségvetésekből kellene kiindulni az alacsony inflációs prognózis hatásának vizsgálatánál. Ebben az esetben azonban még a minimális konzisztenciát sem lehetne biztosítani, hiszen az önkormányzati költségvetésekből nem állapíthatóak meg a bázisidőszakra vonatkozó feltételezések, vagyis az egyes kiadásoknál nem állapítható meg a tervezés alapját képező index.

A bérkiadásoknál az irányszámok és a tény eltérése alapján az állapítható meg, hogy az eleve alacsony emelést tervező 1995 és 1996 esetében volt többletbérfizetés, de az jelentősen elmaradt a meglepetés infláció mértékétől, a szintén mérsékelt növekedésű 2004-ben pedig egyáltalán nem volt kompenzáció. Ezzel szemben a szintén visszafogott 1998-ban a bérkiadások terven felüli emelkedése nemcsak ellentételezte a prognosztizáltnál magasabb infláció hatását, hanem 2-2,5 százalékponttal még azt is meghaladta. Ezen belül nem állapítható meg, hogy a többlet béremelés fedezetét az önkormányzatok vagy az intézményeik biztosították-e, hiszen többletforrások mindkét szinten rendelkezésre állhattak. 2000-ben és 2001-ben már számottevőbb reálbéremelést irányoztak elő, a magasabb inflációnak azonban csak negyedrészét sikerült kompenzálni önkormányzati forrásból. 2000-ben év közben az önkormányzati egészségügyi és szociális intézményekben dolgozók egyszeri költségvetési bérkiegészítése 2,8%-kal növelte a bérkiadást, eközben azonban a katasztrófahelyzet (árvíz, belvíz) miatt 2,1%-os előirányzat-zárolás is történt. A 2001-ben a 3,1% többletinflációt látszólag csak 0,8 százalékpontos mértékben ellensúlyozták az önkormányzati körben.[42] Ennek hátterében azonban az áll, hogy 2 százalékpontos kompenzációt már eleve biztosított az a 2000. végén bérkiegészítés címén letéti számlára került és 2001-ben kifizetett költségvetési támogatás, amivel a számítás során az eredeti 2001-es béremelési irányszámot is korrigáltam. Ezt a pótlólagos egyszeri kiegészítést azok a területek kapták, ahol béremelés mértéke az előző évben elmaradt attól a 13%-tól, ami a kormány ígérete alapján (infláció és a gazdasági növekedés fele) adódott volna. Más szóval az önkormányzati (és kisebb mértékben a költségvetési) körben a 2000-es inflációs valorizációt 2001-ben kapták meg. Ezeket a kormányzati bérintézkedéseket a nem reagáló kormányzati politika feltételezése miatt nem vettem figyelembe.

A dologi kiadásoknál 1995–96-ban, 1998-ban és 2000-ben az inflációs többletet 2,5-3,7%-kal meghaladó többletemelés történt. Ennek hátterében azonban az áll, hogy a dologi kiadások tervezett növekedése még nominálisan is alacsony volt, reálértékben pedig a felsorolt években –13%, –15%, –6,4% és –2,8% lett volna az eredeti vagy módosított költségvetési törvény alapján, vagyis a többletemelés is csak mérsékelni tudta ezt az eleve tervezett reálértékvesztést. Kivételt jelent a 2001-es és 2004-es év. 2001-ben úgy maradt el a dologi kiadás nominális növekedése 1,1%-kal az irányszámtól, hogy annak teljesülése az alacsony infláció mellett még 4,7%-os reálnövekményt jelentett volna. A kiadás tervtől elmaradó nominális növekedése és a magasabb infláció együtt azt eredményezte, hogy a reálértékben csak 0,5% bővülés valósulhatott meg. 2004-ben ezzel szemben az alacsony inflációs terv alapján is csak 1%-os reálérték-bővülés történt volna, és ez csökkent végül 0,6%-ra a magasabb infláció és a részleges kompenzáció eredőjeként.

Egyéb – nem működési és beruházási – kiadások kompenzációja

A lakossági transzferek paraméterei évközben nem változnak, változásukat nagyobbrészt a jogosultság – pl. demográfiai viszonyok – alakulása befolyásolja, ezért e kiadási tételt a magánszektor döntéseinél – az inflációt nem követő, nominális típusú tételek között – vettük figyelembe.

Az egyéb kiadások a GDP 0,8-1%-át éri el, és nagy része vállalati támogatás. E tétel a kormányzattól kapott támogatások változásával együttmozgott, az összes kiadás csökkenése részben ezeknek a kiadásoknak a csökkenésével magyarázható, és a kiadások 2001-es növekedése is felerészben itt jelentkezett. Mivel az egyetlen növekedés hátterében a támogatások jelentős növekedése állt, ezért a többi évet jellemző csökkenés alapján azt feltételezhető, hogy az egyéb kiadás nominális típusú tételként viselkedik.

Az önkormányzati kompenzáció összefoglalása

Feltételeztem, hogy a különböző tételek között lehet különbség abban, hogy az infláció azonnali ellentételezésére milyen mértékben kerül sor. A működési kiadásokon belül például elvben nagyobb kompenzációs nyomás lehet a béreknél, mint a dologi kiadásoknál. Az eredmények ezzel szemben azt mutatják, hogy a működési kiadáson belül évente változó volt a prioritás, összességében a dologi kiadás kompenzációja kismértékben nagyobb lett, mint a béré.

Azt is feltételeztem, hogy a beruházási kiadások jellege eltér a működési kiadásoktól, hiszen kivitelezésük hosszabb időt vesz igénybe, így jelentős a folyamatban levő beruházások determinációja. Másrészről a beruházás és működési kiadás között kölcsönhatás is jelentkezhet, mert a működési kiadások kompenzációs igénye esetén ennek fedezetéül szolgál-

[42] A fedezetet biztosította, hogy 2001-ben az önkormányzatok növekvő központi forráshoz jutottak, a nagyobb támogatás mellett egyszeri, 0,23%-os tőketranszfert is kaptak az ÁPV Rt.-től. Ez mind bér-, mind beruházási kompenzációjukat fedezhette.

hat az új beruházások indításának halasztása. A fejlett OECD-országok tapasztalatai alapján is úgy tűnik, hogy kiigazítási kényszer esetén az önkormányzatok relatíve nagyobb mértékben csökkentik beruházásaikat, mint működési kiadásaikat (Darby et al., 2004). A magyar eredmények ezzel szemben arra utalnak, hogy önkormányzati választás évében, vagy azt megelőzően a beruházások prioritást kapnak a folyó kiadások kompenzációjával szemben, mivel a szokásos beruházási ciklus erőteljesen érvényesül, arra a támogatások alakulása legfeljebb kismértékben hathat.[43] Kivételt jelent az 1995. évi kiigazítás, amikor a beruházások nominálisan is csökkentek, aminek hátterében csak részben áll a szokásos önkormányzati beruházási ciklus. Ez az év ugyanis annyiban kivételes, hogy reálértékben már az inflációs meglepetést megelőzően jelentősen visszafogták a támogatásokat, és az önkormányzati hiány kiugróan magas bázisévi (1994-es) szintje is fenntarthatatlan volt. A hiány lecsökkentése és a támogatások elvesztése már eleve kimerítette az önkormányzatok lehetőségeit – például a beruházások és az egyéb kiadások visszafogásában –, így az I. negyedévet követő inflációs meglepetés kompenzációjára valószínűleg már nem lehetett lehetőségük.

18. táblázat

Önkormányzati kompenzáció mértéke és hatása

	Inflációs alultervezés	Kompenzáció (százalék)		Többletkiadás (GDP százalékában)		
		Bér	Dologi	Nettó bér	Dologi	Beruházás
1995	9,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,00
1996	3,7	1,3	1,3	0,04	0,04	0,00
1998	0,8	0,8	0,2	0,02	0,01	0,02
2000	3,4	0,7	1,3	0,02	0,04	0,00
2001	3,1	0,8	0,0	0,02	0,00	0,07
2004	1,1	0,0	1,1	0,00	0,03	0,00

Forrás: saját számítás.

4.3.2. A központi költségvetési intézmények működési kiadásai

A költségvetési fejezetek és intézmények mozgástere korlátozottabb, mint a helyi önkormányzatoké. A kiadási előirányzatoktól alapvetően a saját bevételek terhére térhetnek el, illetve az évek között áthúzódó előirányzat-maradványok igénybevételével. A vizsgált epizódok során a saját ár- és díjbevételek – 2004 kivételével – összességében nem járultak hozzá pótlólagos kiadásokhoz.[44] A fejezetek és intézmények egyenlegét lényegében a maradványfelhasználás gyorsulása vagy lassulása befolyásolja. Ezen túlmenően átcsoportosításokra is lehetőség van az egyes előirányzatok között.[45]

19. táblázat

Előirányzat-maradvány és annak változása
(GDP százalékában)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Maradvány	1,02	1,80	1,81	2,69	2,52	2,52	2,53
Változás	0,18	0,78	0,01	0,89	–0,17	0,00	0,01

Forrás: Éves zárszámadási törvények.

[43] Az ingadozó önkormányzati beruházás következtében a költségvetési (cél és címzett) támogatások is mindkét irányban eltértek az előirányzattól. E támogatásokat a konszolidáció miatt – mivel a költségvetésnek kiadást és egyidejűleg az önkormányzatnak bevételt jelentenek – nem kell figyelembe vennünk.

[44] Bár a GDP növekedését meghaladó bevétel még 2004-ben sem érte el a GDP 0,1%-át, mégis elképzelhető, hogy a GDP-nél lassabban növekvő saját bevételt olyan módon csoportosították át, hogy a működési kiadások kompenzációját más kiadási célok rovására fedezték.

[45] 1996-tól kezdve az intézmények működési előirányzataik között 10% erejéig átcsoportosíthattak, felhalmozási előirányzataik között pedig korlátozás nélkül. A működési és felhalmozási előirányzatok között azonban csak kormányhatáskörben lehetett átcsoportosítást végezni. 2000-től a fejezetek hatáskörébe került mind a működési körön belüli (intézményi szintről), mind pedig a működési és a felhalmozási előirányzatok közötti átcsoportosítás (kormányszintről). A működési előirányzatok között azonban megszűnt a bér- és dologi kiadások közötti átcsoportosítás lehetősége. A bérkiadás módosítására már csak jogcímen belül, maximum 5%-os mértékig lett lehetőség (efölött PM-egyetértéssel).

Az évek között folyamatosan átvitt, felhalmozott maradványállomány elvileg tompíthatja az éves támogatási előirányzatok változásának hatását, visszafogás esetén gyorsabb felhasználásuk, jelentős többlettámogatás esetén további felhalmozásuk valószínűsíthető. Az összesített maradványállomány alapján felhasználás csak 2002-ben látható, ebből azonban nem látható, hogy a működési kiadások maradványa hogyan alakult. Számít ugyanis a maradványok szerkezete is, hiszen felhalmozási kiadások maradványa nem használható a működési kiadások kompenzációjára.

A továbbiakban az önkormányzatoknál bemutatott módon készítek becslést arról, hogy bekövetkezett-e évközi kompenzáció a működési kiadásoknál.

Az eleve visszafogott előirányzatok esetén a magasabb infláció további reálérték-csökkenést eredményez. Az intézmények mozgástere ebben az esetben szűkebb volt, a támogatás visszafogása miatt csak részlegesen sikerült a kiadásokat növelni. (1996-ban a bér és a dologi, 1995-ben és 1998-ban a dologi kiadás esetében volt eleve tervezett értékvesztés.)

Amennyiben a támogatások reálértéke eleve dinamikusan nőtt, akkor az inflációs meglepetés (vagy alulbecslés) csak visszavett ennek hatásából. Ebben az esetben annak is lehet a valószínűsége, hogy egy magasabb inflációs prognózishoz tartozó magasabb támogatási előirányzatot adott évben nem költötték volna teljesen el. A maradványoknál bekövetkezett gyors felhalmozódás ugyanis arra is utalhat, hogy a fejezetek és intézmények ilyen helyzetben kevésbé törekednek az előirányzatok azonnali felhasználására.

Bérek kompenzációja

A bérek esetében az évközi módosításnak három forrása volt, a kormányzati, a fejezeti és az intézményi szintű. A kormányzati szintű kompenzációt a nem reagáló kormányzati politika feltételezése miatt nem vesszük figyelembe. Kormányzati korrekció nélkül csak egyetlen évben nőttek a tervezettnél gyorsabban a bérek. Az eleve feszített előirányzatok miatt azonban megfigyelhető tendencia volt, hogy az intézmények saját bevételeik átcsoportosításával év közben egyre nagyobb mértékben módosították felfelé a bérek előirányzatát.[46]

1995-ben a tervezett béremelésnek *eleve* kisebb részét fedezte a költségvetési támogatás. Az emelést nagyobbrészt létszámcsökkentéssel vagy egyéb személyi kiadás megtakarításával kellett volna fedezni, ami nem bizonyult reálisnak. A bérnövekmény ugyan a tervezettnél 1,9%-kal magasabb lett, de ennek hátterében 5,2%-nak megfelelő hatású évközi kormányzati intézkedés, nagyrészt végkielégítés állt. Ebből az állapítható meg, hogy az infláció kompenzációjára az intézmények nem voltak képesek.

1996-ban a béremelés eleve visszafogott volt, ezt erősítette fel az inflációs alultervezés. A 3,4%-os túlteljesülés hátterében ebben az évben is kizárólag egy 6,5%-os kormányzati intézkedés volt.

1998-ban átmenetileg megtört a saját bevételek bevonásának a tendenciája, év közben „terven felül" bevont összegük nem nőtt. Ennek hátterében az áll, hogy a törvényben tervezett 21%-os bérnövekedésből *eleve* csak 11%-ot fedezett a központi támogatás, a fennmaradó 10% emelést pedig már induló helyzetben az intézmények saját bevételének növekménye biztosította. Az inflációs kompenzációra ebben az évben sem kerülhetett sor, egy pótlólagos, 1,8%-os kormányzati intézkedés nélkül még az eredeti tervet sem sikerült volna teljesíteni.

2000-ben és 2001-ben a bérkiadások terven felüli emelkedése kompenzálta a prognosztizáltnál magasabb infláció hatását, sőt ezenfelül 0,5-0,9 százalékpontos reálértéktöbbletet is biztosított. A bérek növekedéséből azonban most is 1,2, illetve 7,8 százalékpont évközi kormányzati bérintézkedés hatása volt. Ennek alapján 2000-ben saját forrásból csak részleges kompenzáció valósult meg, 2001-ben pedig – mivel a kormányzati intézkedés szükségtelenné is tette – egyáltalán nem került sor saját kompenzációra.

[46] Ha év közben az előirányzatot csak az előző évnek megfelelő mértékben emelték saját forrásból, akkor ez csak a támogatáson felül már a korábbi időszakban is kifizetett bérszintet finanszírozta, az elnyílás nem nőtt. 1996-ban még a bérek 2,6%-os évközi emelését biztosította saját bevétel, 1998-ban 2,8%-ot, 2000-ben 5,1%-kal emelték meg az eredeti előirányzatot ilyen forrásból.

2004. volt az egyetlen év, amikor még a tervezett – visszafogott mértékű – növekedésnél is alacsonyabb bérdinamika valósult meg, a magasabb infláció kompenzálása tehát nem történt meg.

Dologi kiadások kompenzációja

A dologi kiadások esetében az előirányzatok sokkal nagyobb hullámzása és annak részleges kompenzációja figyelhető meg.[47] Erre a kompenzációra a jelentős nominális csökkenést előirányzó években (1995, 1996 és 1998) kivétel nélkül sor került, ezzel szemben a jelentős, GDP-t is meghaladó reálnövekedés évei közül egyedül 2000-ben figyelhető meg.

Az 1995. évi kompenzáció kérdése bizonytalan, mert a támogatás eredetileg előirányzott változása nehezen állapítható meg. Amennyiben az előirányzatok 23%-os csökkenésének módszertani változás áll a hátterében, akkor a ténylegesen megvalósult jóval kisebb (12%-os) csökkenés sem minősíthető „részleges kompenzációnak".

Az előirányzat eleve jelentős reálérték-csökkenést eredményezett volna az 1996-os szigorítás évében és 1998-as választási (bért és beruházást előtérbe helyező) évben. A tervezettet 5,5-6,5 százalékponttal meghaladó kiadás részben a reálérték eleve előirányzott visszafogásának kompenzálására, részben a nem várt infláció hatásának mérsékelésére irányulhatott. Az 1996-ban és 1998-ban ténylegesen bekövetkezett – az inflációs alulbecslés mértékét is meghaladó – reálértékvesztést tehát tulajdoníthatjuk annak, hogy az intézmények a magasabb inflációt csak részben voltak képesek ellensúlyozni.

2000-ben, 2001-ben és 2004-ben az ellenkező jelenséggel állunk szemben, a dologi kiadások előirányzatát – részben többletfeladatokkal összefüggésben – eleve magasan az infláció felett növelték. 2000-ben 22,6% helyett végül 37%-kal nőttek a konszolidált dologi kiadások, ami ugyan valószínűleg az infláció kompenzációjával is összefügg, de ilyen mértékű eltérés részben elszámolástechnikai (pl. konszolidációs) problémából is eredhet. 2001-ben ezzel szemben a tervezett 19,2%-os növekmény helyett 14%-os növekedés történt. Ez részben összefüggésben lehet a feladatok módosulásával, vagy az előző év kiugróan magas kiadásbővülésével is, mindenesetre úgy tűnik, hogy a dologi kiadásoknál 2001-ben a nem várt infláció kompenzációja elmaradt. 2004-ben szintén dinamikusan, 27,3%-kal nőtt az előirányzat, azonban ebben az évben a 21,9%-os teljesülés elmaradt a tervtől. Ez ugyan még így is komoly reálérték-növekményt jelent, de definíciónk szerint ez nem tekinthető az infláció kompenzációjának.

20. táblázat

Intézményi kompenzáció mértéke és hatása

	Inflációs alultervezés	Kompenzáció (százalék)		Többletkiadás (GDP százalékában)	
		Bér	Dologi	Nettó bér	Dologi
1995	9,1	0,0	0,0	0,00	0,0
1996	3,7	0,0	1,2	0,00	0,04
1998	0,8	0,0	0,7	0,00	0,02
2000	3,4	2,1	3,4	0,05	0,10
2001	3,1	0,0	0,0	0,00	0,00
2004	1,1	0,0	0,0	0,00	0,00

Forrás: saját számítás.

[47] A dologi kiadásokkal együtt kezeltük a nonprofit szervezetek támogatásai közül a folyó transzfereket (például állami tevékenységet végző, de kiszervezett intézmények és a humánszolgáltatások támogatását). E kiadások esetében szintén elképzelhető volt, hogy az inflációs prognózisnak hatása lehetett.

4.3.3. A decentralizált államháztartás összefoglalása

Az összefoglaló eredményekből megállapítható, hogy az esetek kétharmada ahhoz a feltételezett esethez állt közelebb, amikor a decentralizált államháztartás nem kompenzálja kiadásainak és bevételeinek reálértékvesztését. Amennyiben ehhez a feltételezett szélsőértékhez viszonyítjuk, akkor az látható, hogy 1995-ben egyáltalán nem történt kompenzáció, 1996-ban, 2000-ben és 2004-ben a kompenzáció a maximális reálértékvesztés 21-28%-át tette ki. Ezzel szemben 2000-ben a kompenzáció elérte az 57%-os és 1998-ban a 80%-os mértéket.

21. táblázat

A decentralizált államháztartás döntéseinek tényleges hatása
(GDP százalékában)

	1995	1996	1998	2000	2001	2004
Saját bevétel helyi adó nélkül	–0,437	–0,164	–0,035	–0,143	–0,123	–0,037
Kiadás szociális támogatás nélkül	–2,014	–0,671	–0,077	–0,419	–0,553	–0,200
Kiadás adó- és járuléktartalma	–0,652	–0,232	–0,025	–0,136	–0,168	–0,071
Bért követő lakossági transzfer	–0,450	–0,080	–0,001	–0,028	–0,037	–0,017
Egyenleg	1,375	0,355	0,017	0,168	0,298	0,109
Összes kompenzáció (%)	*0,00*	*0,28*	*0,80*	*0,57*	*0,23*	*0,21*

5. Eredmények

A 12. sz. táblázatban bemutattam a nominális típusú tételek (0,08), a magánszektor (–0,26) és a decentralizált államháztartás (0,13) kompenzációs döntéseitől függő tételek átlagos súlyát. A nominális típusú tételek reálértékének csökkenése mindenképpen javítja az elsődleges egyenleget, azonban a magánszektor, illetve a decentralizált államháztartás döntéseinek kombinációiból négyféle eset adódik. Ha mindkét szereplő kompenzálja reálértékvesztését, akkor csak a nominális típusú tételek javítják a GDP 0,08%-ával az egyenleget. Ha egyik szereplő sem kompenzál, akkor a magánszektor nagyobb negatív bevételi hatása miatt a GDP-arányos elsődleges egyenleg 0,05%-kal romlik. Még nagyobb a negatív hatás, ha a decentralizált államháztartás kompenzálja kiadásait, ebben az esetben az egyenleg 0,18%-kal romlik. Amennyiben viszont a magánszektor kompenzál, miközben a decentralizált államháztartás nem, akkor ez a pozitív hatást növeli a GDP 0,21%-ára.

22. táblázat

1 százalékos inflációs meglepetés hatása az elsődleges egyenlegre
(GDP százalékában)

	Önkormányzatok és intézmények	
	kompenzálnak	nem kompenzálnak
Magánszektor kompenzál	0,08 (0,07)	0,21 (0,25)
Magánszektor nem kompenzál	–0,18 (–0,23)	–0,05 (–0,05)

Összevetettem ezeket az eredményeket saját korábbi számításaim eredményeivel (24. táblázat). Az összehasonlíthatóság érdekében először korrigáltam a kamatok változásával, hiszen a jelenlegi számítás az elsődleges egyenlegre koncentrál. Másrészt a társaságiadó-bevétel hatását is kiszűrtem, mert a jelenlegi számítás nem feltételez e tételnél többletbevételt. A korrigált eredmények a táblában zárójelben szerepelnek. A kétféle érték közötti eltérést a számítás pontosításai magyarázzák. Az egyik változás, hogy a magánszektor kompenzációjának hatását 0,03%-kal csökkenti a transzferek esetében késleltetve jelentkező (bért követő) kiadási hatás. Az önkormányzati kompenzáció súlyát 0,04%-kal csökkenti az a pontosítás, hogy a kiadás mellett a nem adójellegű decentralizált bevétel kompenzációjának hatásával is számoltam. E két változás nem jelentkezik, ha egyik szereplő sem kompenzál, és hatásuk csaknem kioltja egymást, amikor mindkét szereplő kompenzál.

A másik lehetséges összehasonlítás a konvergenciaprogramban szereplő inflációs érzékenységgel adódik, amit az összehasonlíthatóság érdekében szintén korrigálok a kamatérzékenységgel. Az így kapott 0,18%-os érzékenység valószínűleg azzal a feltételezett esettel azonosítható, amikor a magánszektor kompenzál, de sem a kormányzat, sem a decentralizált államháztartás nem reagál. Ez az érték nem tér el jelentősen az általam számított 0,21%-os fajlagos hatástól. Az aktualizált konvergenciaprogramban egy olajársokk az inflációt 2%-kal növeli, ami a magánszektor bérének és fogyasztásának elmaradó kompenzációja miatt a GDP-arányos hiányt 0,1%-kal növeli. Ez 1%-os meglepetés esetén –0,05%-os hatást jelent, ami megegyezik az általam számított fajlagos értékkel.

A tényleges inflációs hatás vizsgálatánál fontos tapasztalat, hogy a magánszektort érő inflációs meglepetés gyakorisága és mértéke jóval elmarad az államháztartásra hatást gyakorló alultervezett infláció gyakoriságától és mértéktől. Így annak ellenére, hogy a magánszektor döntésének fajlagos súlya kétszerese a decentralizált államháztartás döntéseinek fajlagos súlyának, többnyire mégis ez utóbbi határozta meg az elsődleges egyenlegre gyakorolt hatást.

23. táblázat

Az inflációs meglepetés/alultervezés hatása az elsődleges egyenlegre
(GDP százalékában)

	1995	1996	1998	2000	2001	2004
Nominális típusú tételek	0,840	0,195	0,054	0,234	0,199	0,070
Magánszektor döntései	–1,487	0,000	0,000	0,031	0,000	–0,020
Decentralizált államháztartás	1,375	0,355	0,017	0,168	0,298	0,109
Egyenleg	0,727	0,550	0,071	0,443	0,494	0,159

A magánszektort érő inflációs meglepetés esetén egyedül 1995-ben tapasztalható, hogy sem a bérek, sem a fogyasztás kompenzációja nem történt meg, ezzel szemben 2000-ben a kompenzáció majdnem teljes mértékű volt. 2004-ben a bérek kompenzációja teljes volt, de a fogyasztásé nem történt meg. A kompenzáció (inflációs osztalék) 1995. évi elmaradását egyaránt magyarázhatja a meglepetés – 9% feletti – mértéke, béremeléseket követő időzítése és az egyik eszköze, az indirektadó-emelés, ami a fogyasztást mindenképpen visszafogja.

A decentralizált államháztartás kompenzációs döntéseit befolyásolták egyrészt pénzügyi lehetőségeik (privatizációs bevétel, és a választás előtt növelt majd csökkentett költségvetési támogatás), másrészt kiadási (beruházási) motivációjuk, amire a választási ciklus hatott. Amíg általában az inflációs alultervezés negyedét kompenzálták kiadásaikban, addig 2000-ben privatizációs bevételekkel finanszírozva az alultervezés felét, 1998-ban pedig növekvő támogatás mellett a választási-beruházási ciklus miatt négyötöd részét kompenzálták. Az összes évet együtt vizsgálva az látszik, hogy ezt a kiadási kompenzációt fele részben a helyi adó növekedése fedezte, zömmel a következő évben megvalósítva. Tehát a decentralizált államháztartás azonnali reakciója a központi támogatások reálértéknek csökkenésére az volt, hogy a kiadásaik reálértékének elvesztését nagyobbrészt nem kompenzálták.

Az 1995–96. évi nagy kiigazítási epizód 6,9%-kal javította az elsődleges egyenleget, aminek hátterében részben az állt, hogy a decentralizált államháztartás nem kompenzálta a központi támogatások eleve előirányzott 1,8%-os visszafogását, sőt ezenfelül további 1%-kal csökkentette kiadását (0,6%-kal beruházását) annak érdekében, hogy az 1994-es magas önkormányzati hiányt megszüntesse. Az egyenleg további 2,5%-os javulása nagyrészt a nominális típusú kiadások – azon belül is a központi beruházások – előirányzatainak visszafogásával magyarázható. Az előirányzott kiigazításhoz év közben adódott hozzá az államháztartásban nem kompenzált inflációs meglepetés miatti 2,8%-os egyenlegjavulás, és az a 0,2% többletbevétel, amit az indirekt adók csökkenő trendjének átmeneti megfordítása magyaráz, mindezt azonban 1,5%-kal csökkentette a magánszektorban a bér és fogyasztás kompenzációjának (inflációs osztaléknak) az elmaradása.

2006-ot és 2007-et nem vizsgáltam. 2006-ban az indirektadó-emelés a fogyasztás mellett a bérek reálnövekedését is mérsékelheti, mert bejelentése a béremeléseket követően történt. Ennek megfelelően feltételezhető, hogy az adóbevétel reálnövekedése mérsékeltebb lesz. 2007-ben a hivatalos inflációs prognózis kismértékben optimistának bizonyulhat, ami csökkentheti a GDP-arányos kiadás egy részét, és a támogatáson keresztül a decentralizált államháztartás kiadását is. E hatás a deficitet hozzávetőlegesen a GDP 0,1%-ával javíthatja.

Összességében a GDP-arányos deficitet az inflációs meglepetés akkor növelheti, ha a magánszektor bére és fogyasztása éven belül nem kompenzál, és abban az esetben csökkentheti, ha az államháztartási kiadások évközi kompenzációja marad el.

Hivatkozások

Alesina, A.–R. Perotti (1995): Fiscal expansions and adjustments in OECD countries. *Economic Policy,* 21, pp. 207–248.

Buti, M.–P. van den Noord (2003): Discretionary Fiscal Policy and Elections: the Experience of the Early Years of EMU. *OECD Working Paper* No. 351.

Darby, J.–A. Muscatelli–G. Roy (2004): Fiscal Federalism, Fiscal Consolidation and Cuts in central Government Grants: Evidence from an Event Study, *CESifo Working Paper Series* No. 1305.

Forni, L.–S. Momigliano (2004): Cyclical sensitivity of fiscal policies based on real-time data. *Temi di discussione, Banca d'Italia,* 2004.

Gábriel, P.–Reiff Á. (2006): Az áfakulcsok változásának hatása a fogyasztóiár-indexre. Mimeo.

Gramlich, E. M. (1987): Federalism and Federal Deficit Reduction. *National Tax Journal* 40.

Henry, J.–P. H. de Cos–S. Momigliano (2004): The short-term impact of government budgets on prices: evidence from macroeconomic models. *ECB Working Paper* No. 396.

Horváth, Á.–M. Z. Jakab–G. P. Kiss–B. Párkányi (2006): Myths and Maths: Macroeconomic Effects of Fiscal Adjustment in Hungary. *MNB Occasional Papers* 52.

Kátay, G.–Z. Wolf (2004): Beruházások, tőkeköltség és monetáris transzmisszió Magyarországon. *MNB Füzetek* 2004/12.

Kovács, M. A. (2005): Hogyan hat az árfolyam? Az 1995-ös stabilizáció tanulságai és jelenlegi ismereteink. *MNB Háttér-tanulmányok,* 2005/6.

Magyar Nemzeti Bank: Éves jelentés, 1995.

Magyar Nemzeti Bank: Éves jelentés, 2000.

Mélitz, J. (2000): Some Cross-country Evidence about Fiscal Policy Behaviour and Consequences for EMU. European Commission, European Economy, Reports and Studies, Public Debt and Fiscal Policy in EMU, no. 2, Ch. 1.

Menczel P. (2000): Mit mutatnak a megtakarítások. *Bankszemle,* 2000. augusztus.

Oates, W. (1994): Federalism and Public Finance. In Quigley and Smolensky (eds.): *Modern Public Finance.* Harvard University Press.

Olivera, J. (1967): Money, Prices and Fiscal Lags: A Note on the Dynamics of Inflation. *Banca Nationale del Lavoro Quarterly Review* vol. 20.

Persson, M.–T. Persson–L. E. O. Svensson (1996): Debt, Cash-flow and inflation incentives: a Swedish example. *NBER Working Paper* No. 5772.

P. Kiss, G.–Vadas G. (2004): Mind the Gap – Watch the Ways of the Cyclical Adjustment of the Budget. *MNB Working Papers* 2004/7.

Simon A. (1996): Az infláció tényezői 1990–1995-ben. *MNB Füzetek 1996/1.*

TÁRKI (2001): Jelentés (A Tárki Önkormányzati Adatbank 2001. tavaszi adatfelvétele).

TANZI, V. (1977): Inflation, Lags in Collection and the Real Value of Tax Revenue. *IMF Staff Papers* vol. 24.

TUJULA, M.–G. WOLSWIJK (2004): What Determines Fiscal Balances? An Empirical Investigation in Determinants of changes in OECD Budget Balances. *ECB Working Paper* No. 422.

VIRÉN, M. (1998): *Do the OECD Countries Follow the Same Fiscal Policy Rule?* Helsinki, Government Institute for Economic Research.

Melléklet

24. táblázat

Az államháztartás egyenlegének változása egyszázalékos meglepetésszerű inflációemelkedésre

Magánszektor/Államháztartás	Alkalmazkodik	Nem alkalmazkodik
Alkalmazkodik	Béralkamazkodás: +0,35 Önkormányzati+intézményi kiadások adóvonzata: +0,05 Kiadási automatizmusok: –0,2 Önkormányzati és intézményi kiadások: –0,23 **Összesen: –0,03**	Béralkalmazkodás: +0,35 Kiadási automatizmusok: –0,2 **Összesen: +0,15**
Nem alkalmazkodik	TÁSA: +0,1 Önkormányzati+intézményi kiadások adóvonzata: +0,05 Kiadási automatizmusok: –0,15 Önkormányzati és intézményi kiadások: –0,23	TÁSA: +0,1 Kiadási automatizmusok: –0,15
	Összesen: –0,23	**Összesen: –0,05**

Forrás: P. Kiss Gábor számításai, Kovács (2005) II-2. táblázata.

25. táblázat

Az infláció 2%-ról 12%-ra történő növelésének feltételezett hatása Svédországban
(GDP százalékában)

	1988. évi költségvetés
Az államadósság reálértékében jelentkező hatás	0,3
Seignorage többletbevétel	0,5
Transzferek	
késleltetett indexálási megoldások	0,5
részleges indexálási gyakorlat	1,1
Adók	
adósávok részleges igazítása (belenövés hatása)	1,0
adóköteles magánnyugdíj-kifizetések értékvesztése	–0,3
tőkejövedelmek adója	0,9
Olivera–Tanzi hatás	–0,4
Összesen	3,6

Forrás: Persson, Persson and Svensson, 1996.

MNB-tanulmányok 61.

2007. január

Nyomda: D-Plus

H–1037 Budapest, Csillaghegyi út 19–21.